

Paakkonen Anniina, Rimpiläinen Anni & Santavuori Heidi

VAIETTU TUSKA

Opas ikääntyneisiin kohdistuvasta lähisuhdeväkivallasta

VAIETTU TUSKA

Opas ikääntyneisiin kohdistuvasta lähisuhdeväkivallasta

Paakkonen Anniina
Rimpiläinen Anni &
Santavuori Heidi
Opinnäytetyö
Kevät 2015
Sosiaalialan koulutusohjelma
Oulun ammattikorkeakoulu Oy

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu Oy
Sosiaalialan koulutusohjelma

Tekijät: Paakkonen Anniina, Rimpiläinen Anni & Santavuori Heidi

Opinnäytetyön nimi: Vaiettu tuska: Opas ikääntyneisiin kohdistuvasta lähisuhdeväkivallasta

Työn ohjaajat: Rautio Päivi & Vanhala Aira

Työn valmistumislukukausi- ja vuosi: Kevät 2015

Sivumäärä: 43+4 liitesivua

Tutkimusten mukaan joka neljäs ikääntynyt on kokenut lähisuhdeväkivaltaa. Ilmiön yleisyydestä huolimatta aihe on vielä nykyisinkin arka, sillä siihen liittyy paljon häpeän ja syyllisyyden tunteita. Ikääntyneisiin kohdistuvasta lähisuhdeväkivallasta tulisi aiheena tiedottaa enemmän julkisessa keskustelussa, jotta huomattaisiin kuinka yleisestä ilmiöstä oikeasti on kyse. Lähisuhdeväkivaltaan puuttumiseen tulisi myös kehittää keinoja, sillä jo lainsäädäntö velvoittaa viranomaisia puuttumaan havaitsemaansa ikääntyneeseen kohdistuvaan turvallisuushkaan, kuten lähisuhdeväkivaltaan.

Toiminnallisen opinnäytetyömme tavoitteena oli tehdä ikääntyneille suunnattu opas lähisuhdeväkivallasta. Toimeksiantajamme toimi Raahen seudun hyvinvointikuntayhtymä, joka vastaa Raahen kaupungin sekä Pyhäjoen ja Siikajoen kuntien asukkaiden sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista. Opinnäytetyömme tarkoituksena oli oppaan avulla välittää tietoa ikääntyneille Raahen seudun asiakkaille lähisuhdeväkivallasta sekä siihen liittyen tarjolla olevasta tuesta.

Oppaan kehittäminen tapahtui sosiaali- ja terveysalan tuotekehityksen vaiheiden mukaisesti. Oppaan kehittämisessä hyödynnettiin sekä toimeksiantajalta että oppaan kohderyhmältä saatua palautetta. Opinnäytetyön tietoperustassa käsittelemme ikääntyneisiin kohdistuvaa lähisuhdeväkivaltaa, sen eri muotoja ja yleisyyttä. Lisäksi tietoperustassa tarkastelemme lähisuhdeväkivallan riskitekijöitä ja seurauksia sekä sen tunnistamista ja puheeksiottamista.

Opinnäytetyöprosessissamme kehitetty opas on ajantasainen, kattava ja selkeä kokonaisuus, joka tarjoaa lukijalle olennaista tietoa ikääntyneisiin kohdistuvasta lähisuhdeväkivallasta. Lisäksi oppaassa on lueteltu apua ja tukea tarjoavien paikallisten sekä valtakunnallisten tahojen yhteystietoja. Oppaan jakelusta vastaa Raahen seudun hyvinvointikuntayhtymä. Toimeksiantaja ja oppaan kehittämiseen osallistuneet ikääntyneet olivat tyytyväisiä oppaan lopulliseen versioon ja kokivat sen tärkeäksi.

Laatimamme opas on yksi tapa antaa ikääntyneille tietoa lähisuhdeväkivallasta. Jatkossa tiedottamista voitaisiin lisätä myös kehittämällä valtakunnallinen opas aiheesta. Lisäksi työntekijöille voitaisiin tarjota esimerkiksi koulutusten ja aihetta käsittelevän oppaan avulla enemmän tietoa ikääntyneisiin kohdistuvasta lähisuhdeväkivallasta ja siihen puuttumisesta.

Asiasanat: Ikääntyneet, lähisuhdeväkivalta, kaltoinkohtelu, tuotekehitys, oppaat

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

Authors: Paakkonen Anniina, Rimpiläinen Anni & Santavuori Heidi

Title of thesis: Silent Anguish: Guidebook about Domestic Violence against the Elderly

Supervisors: Rautio Päivi & Vanhala Aira

Term and year when the thesis was submitted: Spring 2015 Number of pages: 43+4 appendices

In the coming decades an increasing proportion of the population belongs to the elderly. Studies have shown that every fourth elderly person has experienced domestic violence. The risk of domestic violence is highest at home because the offender is often someone close to the elderly person. Even nowadays domestic violence against the elderly is a delicate subject since it involves a lot of emotions of shame and guilt. Ways to prevent as well as to intervene in domestic violence should be developed. Legislation in Finland obligates officials to report about safety threats that they have noticed concerning an elderly person. Also informing of domestic violence should be increased.

The purpose of this practice-based thesis was to create a guidebook about domestic violence for the elderly people. The commissioner of this thesis was Joint Municipal Authority of Wellbeing in Raahe District, which is in charge of providing social and health care services for residents of city of Raahe as well as municipalities of Pyhäjoki and Siikajoki. The aim was to use the guidebook as a way of informing Raahe region's elderly customers about domestic violence as well as support channels related to it.

The guidebook was developed according to product development process for social and health care services. Feedback given both by the commissioner and three elderly persons was utilized in developing the guidebook. The theoretical background of this thesis focuses on domestic violence against the elderly. Different forms, risk factors and consequences of domestic violence are described, as well as the prevalence of it. The theoretical background also offers information on recognizing and bringing up domestic violence.

The result of this thesis is a timely, comprehensive and lucid guidebook. It gives readers essential information about domestic violence against the elderly. In addition, it offers both local and national contact details for getting help and support on domestic violence. Distribution of the guidebook will be done by Joint Municipal Authority of Wellbeing in Raahe District. The guidebook fulfills the quality criteria that was set for it. Both the commissioner and the elderly persons that participated in developing the guidebook were satisfied with it.

The guidebook that was created in this thesis is one way to inform the elderly about domestic violence. In future also a national guidebook could be developed. In addition, employees should be educated on recognizing domestic violence and on how to intervene in it. This could, for example, happen via training and a guidebook.

Keywords: Elderly, elder abuse, domestic violence, product-development, guidebooks

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	IKÄÄNTYNEISIIN KOHDISTUVA LÄHISUHDEVÄKIVALTA	8
2.1	Ikääntynyt käsitteenä.....	8
2.2	Mitä lähisuhdeväkivallalla tarkoitetaan	8
2.3	Lähisuhdeväkivallan muodot	9
2.4	Lähisuhdeväkivallan yleisyys.....	10
2.5	Lähisuhdeväkivallan riskit ja seuraukset.....	13
2.6	Lähisuhdeväkivallan tunnistaminen ja puheeksiottaminen	17
3	OPPAAN LAATIMINEN	19
3.1	Luonnosteluvaihe	19
3.2	Kehittelyvaihe: oppaan ensimmäinen versio	22
3.3	Palaute oppaan ensimmäisestä versiosta	25
3.4	Kehittelyvaihe: oppaan toinen versio.....	29
3.5	Viimeistelyvaihe.....	31
3.6	Palaute oppaan lopullisesta versiosta	32
4	POHDINTA	35
	LÄHTEET.....	40
	LIITTEET	44

1 JOHDANTO

Joka neljäs ikääntynyt on kokenut lähisuhdeväkivaltaa. Yleisyydestään huolimatta aihe on vielä nykyisinkin arka, koska siihen liittyy paljon häpeän ja syyllisyyden tunteita. (THL 2014, viitattu 8.10.2014.) Aiheesta tekee entistä ajankohtaisemman se, että tulevina vuosikymmeninä yhä suurempi osa väestöstä kuuluu ikääntyneisiin. Tilastokeskuksen ennusteen mukaan yli 65-vuotiaiden osuuden arvioidaan nousevan nykyisestä 18 prosentista 26 prosenttiin vuoteen 2030 mennessä ja vuoteen 2060 mennessä yli 65-vuotiaita arvioidaan olevan jopa 28 prosenttia väestöstä. (Tilastokeskus 2012, viitattu 20.10.2014.)

Suomen perustuslain (731/1999 2:7 §) mukaisesti ikääntyneillä on oikeus henkilökohtaiseen vaivautteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Keinoja ikääntyneisiin kohdistuvaan lähisuhdeväkivaltaan puuttumiseen ja ennaltaehkäisemiseen tulisi kehittää, sillä nykyinen lainsäädäntö velvoittaa viranomaisia puuttumaan tapauksiin, joissa on syytä epäillä ikääntyneen henkilön joutuneen lähisuhdeväkivallan uhriksi. Laissa ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista (980/2012 5:25 §) mainitaan, että viranomaisella on velvollisuus ilmoittaa kunnan sosiaalihuoltoon viipymättä, mikäli saa tehtävässään tietää ikääntyneestä, joka ei kykene huolehtimaan omasta terveydestään tai turvallisuudestaan. Myös Sisäasianministeriön (Mankkinen 2011, 44) ikääntyneiden turvallisuuden parantamiseen tähtäävässä toimintaohjelmassa on nostettu esille, että lähisuhdeväkivallan tunnistamiseen ja puuttumiseen tulisi panostaa ja sitä tulisi pyrkiä vähentämään. Samassa toimintaohjelmassa painotetaan tiedon, tuen ja toimivien palvelujen varmistamista ikääntyneille. (Mankkinen 2011, 44–48.)

Viime aikoina ikääntyneisiin kohdistuvaa lähisuhdeväkivaltaa on aiheena pyritty nostamaan julkiseen keskusteluun erilaisten kampanjoiden ja hankkeiden avulla. Esimerkiksi Helsingin kaupungissa järjestettiin syksyllä 2014 kampanja ikääntyneisiin kohdistuvan lähisuhdeväkivallan tietoisuuden lisäämiseksi (Sosiaali- ja terveystalvvelu 2014, viitattu 11.1.2015). Myös valtakunnallisesti toimiva kansalais- ja asiantuntijajärjestö Suvanto ry pyrkii lisäämään tietoisuutta muun muassa käynnissä olevilla hankkeillaan, joita ovat EU:n rahoittama Grundtvig-oppimiskumppanuushanke Partnership for Combating of Elder Abuse 2013–2015 sekä Juuri-hanke 2013–2017, jossa väkivallan vastainen työ pyritään juurruttamaan osaksi vanhustyötä (Suvanto ry 2015, viitattu 11.1.2015). Suomi oli mukana myös EU:n Daphne II -ohjelman osana vuosina 2007–2009 toteutetussa Breaking the Taboo -hankkeessa, joka keskittyi ikääntyneisiin naisiin kohdistuvaan kaltoinkohteluun ja

lähisuhdeväkivaltaan. Tulosten perusteella laadittiin opas, jonka tavoitteena on antaa tietoa ikään-
tyneisiin naisiin kohdistuvasta kaltoinkohtelusta. Oppaassa on myös ammattilaisille kohdennettua
tietoa ikääntyneeseen kohdistuvaan lähisuhdeväkivallan tunnistamisesta ja siihen puuttumisesta.
(Luoma & Manderbacka 2009, 3.)

Opinnäytetyömme tavoitteena on tehdä ikääntyneille suunnattu opas lähisuhdeväkivallasta. Opin-
näytetyömme toimeksiantaja on Raahen seudun hyvinvointikuntayhtymä, joka vastaa Raahen kau-
pungin sekä Pyhäjoen ja Siikajoen kuntien asukkaiden sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista
(Raahen seudun hyvinvointikuntayhtymä 2014, viitattu 10.12.2014). Toimeksiantajallamme ei ole
entudestaan vastaavanlaista opasta, joten sille on tarvetta. Opinnäytetyömme tarkoituksena on
välittää tietoa ikääntyneille Raahen seudun asiakkaille lähisuhdeväkivallasta sekä siihen liittyen
tarjolla olevasta tuesta.

Oppimistavoitteemme liittyvät sosiaalialan eettiseen osaamiseen sekä kriittiseen ja osallistavaan
yhteiskuntaosaamiseen. Eettisen osaamisen kompetenssiin kuuluu muun muassa huono-osaisu-
den ehkäiseminen yhteiskunnan, yhteisön ja yksilön näkökulmasta. (Oulun ammattikorkeakoulu
2014, viitattu 25.11.2014.) Laitimamme opas on yksi keino pyrkiä vähentämään ikääntyneisiin koh-
distuvasta lähisuhdeväkivallasta aiheutuvaa huono-osaisuutta. Pyrimme huomioimaan sosiaa-
lialan eettiset periaatteet ja toimimaan niiden mukaisesti koko opinnäytetyöprosessin ajan.

Kriittisen ja osallistavan yhteiskuntaosaamisen kompetenssiin kuuluu epätasa-arvoa ja huono-osai-
suutta tuottavien rakenteiden ja prosessien analysointi alueellisella, kansallisella ja kansainvälisellä
tasolla. (Oulun ammattikorkeakoulu 2014, viitattu 25.11.2014). Kriittiseen ja osallistavaan yhteis-
kuntaosaamiseen liittyvänä tavoitteenamme on pyrkiä lisäämään tietoisuutta ikääntyneisiin kohdis-
tuvasta lähisuhdeväkivallasta laatimalla aiheesta opas yhteistyössä ikääntyneiden ja opinnäytetyön
toimeksiantajan kanssa. Opinnäytetyöprosessissamme opetelimme myös analysoimaan ekologi-
sen mallin eri tasojen vaikutusta ikääntyneisiin kohdistuvaan lähisuhdeväkivaltaan, sen ilmenemi-
seen ja siitä aiheutuvan huono-osaisuuden ehkäisemiseen.

2 IKÄÄNTYNEISIIN KOHDISTUVA LÄHISUHDEVÄKIVALTA

Tässä luvussa käsittelemme opinnäytetyömme tietoperustaa. Määrittelemme aluksi, mitä tarkoitamme käsitteillä ikääntynyt ja lähisuhdeväkivalta. Tarkastelemme myös lähisuhdeväkivallan ilmenemismuotoja, yleisyyttä ja riskitekijöitä ekologisen mallin mukaisesti. Lisäksi käsittelemme lyhyesti lähisuhdeväkivallan tunnistamista ja puheeksiottamista.

2.1 Ikääntynyt käsitteenä

Ikääntymisen ja vanhuuden määrittelyssä tulee ottaa huomioon monia ilmiön taustalla vaikuttavia tekijöitä. Vanhuuden määrittelyyn vaikuttavat biologiset, sosiaaliset, psykologiset, fyysiset, sosiaalis-yhteiskunnalliset sekä ympäristölliset tekijät. Määrittelyssä voidaan myös hyödyntää ajan ja paikan mukaan vaihtelevia sosiaalisia, yhteiskunnallisia ja historiallisia tekijöitä. Esimerkiksi yhteiskunnassa vallitsevaa lainsäädäntöä, kuten työelämästä eläkkeelle siirtymistä, käytetään usein ikääntyneen määrittelyn perusteena. Lainsäädännön muuttuessa myös ikääntyneen määritelmä muuttuu. (Nurmi, Ahonen, Lyytinen, Lyytinen, Pulkkinen & Ruoppila 2014, 231.)

Laissa ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvluista (980/2012 1:3 §) on annettu määritelmä iäkkäälle henkilölle. Lain mukaan iäkkäällä henkilöllä fyysinen, kognitiivinen, psyykinen tai sosiaalinen toimintakyky on heikentynyt. Toimintakyvyn heikentyminen johtuu joko korkeaan ikään liittyvästä rappeutumisesta tai korkean iän myötä alkaneista, lisääntyneistä tai pahentuneista sairauksista tai vammoista. Ikääntyneellä väestöllä laissa tarkoitetaan vanhuuseläkkeeseen oikeuttavassa iässä olevaa väestöä. Kansaneläkkeen vanhuuseläke Suomessa alkaa 65 vuoden iässä (Kela 2014, viitattu 3.12.2014). Opinnäytetyössämme käytämme käsitettä ikääntynyt. Ikääntyneellä henkilöllä tarkoitamme 65-vuotiasta tai sitä vanhempaa henkilöä.

2.2 Mitä lähisuhdeväkivallalla tarkoitetaan

Maailman terveysjärjestö WHO määrittelee väkivallan fyysisen voiman tai vallan tahallisenä käytönä tai sillä uhkaamisena. Väkivalta voi kohdistua joko ihmiseen itseensä, toiseen henkilöön, ryhmään tai yhteisöön. Se voi hyvin todennäköisesti johtaa fyysisen tai psyykkisen vamman syntymiseen, perustarpeiden tyydyttämättä jäämiseen tai kuolemaan. Määritelmän mukaan väkivalta ei ole

siis pelkästään fyysistä, vaan se koskee myös valtasuhteista johtuvia tekoja, laiminlyöntejä, uhkauksia ja pelottelua. (Krug, Dahlberg, Mercy, Zwi & Lozano 2005, 21–22.)

Kaltoinkohtelun ja lähisuhdeväkivallan käsitteet linkittyvät toisiinsa hyvin vahvasti. Kaltoinkohtelu on lähisuhdeväkivaltaa silloin, kun se tapahtuu ikääntyneen läheisessä ihmissuhteessa. Toisaalta kaltoinkohtelu voidaan määritellä laajemmin koskemaan lähisuhteiden ulkopuolella tapahtuvaa väkivaltaa. Esimerkiksi Iso-Britanniassa toimiva Action on Elder Abuse -järjestö määrittelee ikääntyneiden kaltoinkohtelun kerrallisena tai jatkuvana tekona tai teon laiminlyömisenä, joka tapahtuu missä tahansa luottamuksen varassa toimivassa suhteessa ja aiheuttaa ikääntyneelle vahinkoa tai ahdinkoa. (Krug ym. 2005, 147.)

Opinnäytetyössämme tarkoitamme lähisuhdeväkivallalla ikääntyneen ja hänen läheisensä välisessä suhteessa tapahtuvaa kaltoinkohtelua. Läheisellä tarkoitamme esimerkiksi ikääntyneen puolisoa, lapsia, lapsenlapsia, muita sukulaisia, ystäviä tai tuttaviam. Lähisuhdeväkivallan määritelmään sisällytämme myös perhe- ja parisuhdeväkivallan käsitteet.

2.3 Lähisuhdeväkivallan muodot

Ikääntyneeseen kohdistuva lähisuhdeväkivalta voi ilmetä monessa eri muodossa. Käytännössä lähisuhdeväkivallan eri muotoja käytetään usein samanaikaisesti ja toistuvasti. Esimerkiksi taloudelliseen hyväksikäyttöön liittyy usein sekä henkistä että fyysistä väkivaltaa. Seksuaalinen väkivalta taas jo itsessään täyttää aina henkisen ja fyysisen väkivallan tunnusmerkit. (Luoma & Manderbacka 2009, 10.)

Ikääntyneeseen kohdistuva lähisuhdeväkivalta voi olla fyysistä. Fyysisellä väkivallalla tarkoitetaan sitä, että läheinen aiheuttaa ikääntyneelle fyysistä kipua ja vahinkoa. Ikääntyneelle voi aiheutua tapahtuneesta ruumiin vamma tai terveyden heikkenemistä. Fyysisen lähisuhdeväkivallan muotoja ovat muun muassa ikääntyneen lyöminen, töniminen, potkiminen, repiminen ja kuristaminen. (Siukola 2014, 11.)

Henkisestä lähisuhdeväkivallasta on kyse silloin, kun ikääntyneelle tuotetaan tarkoituksellisesti henkistä ahdistusta, pelkoa tai hätää. Se voi olla sanallista tai sanatonta. Henkinen lähisuhdeväkivalta voi ilmetä siten, että ikääntynyttä esimerkiksi nimitellään, alistetaan tai nöyryytetään. Se voi

olla myös ikääntyneen sosiaalisen kanssakäymisen rajoittamista, uhkailua ja kontrollointia. (Suvanto ry 2014, viitattu 10.9.2014.)

Hengellisellä lähisuhdeväkivallalla tarkoitetaan ikääntyneen vakaumuksen ja uskonnon harjoittamisen kieltämistä, mitätöintiä tai halventamista. Hengellinen väkivalta voi ilmetä myös siten, että läheinen pakottaa ikääntyneen johonkin uskonnolliseen vakaumukseen. Läheinen voi myös tuottaa ikääntyneelle ahdistusta, pelkoa ja kärsimystä uskonnollisen vakaumuksen nimissä. (Suvanto ry 2014, viitattu 10.9.2014.)

Seksuaalista lähisuhdeväkivaltaa ovat kaikki ikääntyneeseen kohdistuvat seksuaaliset aktiviteetit, joihin hän ei ole suostunut tai joita hän ei henkisen tilansa vuoksi ymmärrä. Seksuaalinen lähisuhdeväkivalta voi pitää sisällään seksuaalista alistamista, ahdistelua, sukupuolista häirintää ja seksuaalisen itsemääräämisoikeuden rajoittamista. (Siukola 2014, 11.)

Taloudellisesta hyväksikäytöstä on kyse silloin, kun ikääntyneen rahoja tai muuta omaisuutta käytetään, myydään tai hävitetään luvottomasti. Ikääntynyttä voidaan myös estää käyttämästä omia varojaan. Lisäksi taloudellinen hyväksikäyttö voi käydä ilmi siten, että läheinen kiristää rahaa tai muuta omaisuutta uhkailemalla ikääntynyttä. Ikääntynyttä voidaan uhkailla esimerkiksi väkivallalla, hoidotta jättämisellä tai hylkäämisellä. (Suvanto ry 2014, viitattu 10.9.2014.)

Lähisuhdeväkivalta voi olla myös hoidon ja avun laiminlyöntiä.. Ikääntynyt voidaan esimerkiksi jättää tarkoituksella vaille hoitoa ja huolenpitoa tilanteissa, joissa hän on niistä riippuvainen. Se voi myös olla ikääntyneen vahingoittamista lääkkeillä, päihteillä tai kemikaaleilla. Toisinaan hoidon ja avun laiminlyönti on tarkoituksetonta, jolloin hoidon epäonnistuminen johtuu esimerkiksi hoitovollisuuden osaamattomuudesta, tiedonpuutteesta tai väsymyksestä. (Suvanto ry 2014, viitattu 10.9.2014.)

2.4 Lähisuhdeväkivallan yleisyys

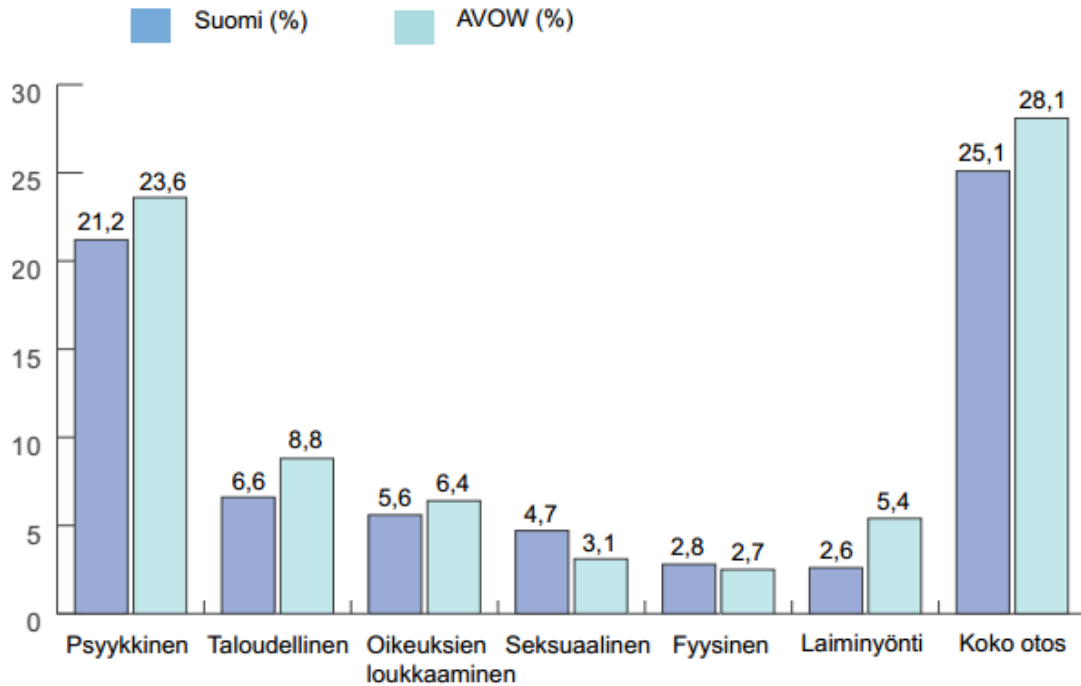
Eri maissa tehtyjen tutkimusten mukaan 6–9 prosenttia ikääntyneistä on kokenut kaltoinkohtelua. Ikääntyneiden kaltoinkohtelua esiintyy ympäri Eurooppaa ja suurin osa siitä on lähisuhdeväkivaltaa. Jopa 70 prosentissa ikääntyneiden kaltoinkohtelutapauksista tekijä on uhrin oma puoliso tai lapsi. (Luoma & Manderbacka 2009, 5-6.) Vuonna 2010 Suomen poliisin tietoon tuli 83 perheessä

tapahtunutta väkivaltatapausta, jotka kohdistuivat yli 65-vuotiaisiin. Ensi- ja turvakotien tietojen mukaan vuosittain 3–6 % heidän asiakkaistaan on yli 60-vuotiaita. (Mankkinen 2011, 19.)

Serpolan (2006, 77) Suvanto ry:n Ikääntyneiden kaltoinkohtelun ehkäisy -projektin yhteydessä toteuttaman kyselyn (2004) mukaan 70 % vanhustyöntekijöistä oli havainnut tai saanut tietää yli 65-vuotiaiden asiakkaiden lähisuhteissa tapahtuvasta kaltoinkohtelusta eli lähisuhdeväkivallasta. Useimmiten tekijänä oli aikuinen lapsi tai puoliso. Vastauksien perusteella yleisin lähisuhdeväkivallan muoto oli taloudellinen hyväksikäyttö. Muita yleisiä lähisuhdeväkivallan muotoja olivat psyykinen ja fyysinen pahoinpitely sekä hoidon laiminlyönti. Lisäksi vastaajat olivat kohdanneet ikääntyneen oikeuksien loukkaamista ja rajoittamista sekä seksuaalista kaltoinkohtelua. (Serpola 2006, 76–77.)

Vuonna 2010 toteutetussa Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen koordinoimassa eurooppalaisessa Prevalence Study of Abuse and Violence against Older Women-tutkimuksessa (AVOW) kysyttiin ikääntyneiltä naisilta heidän kokemastaan lähisuhdeväkivallasta ja kaltoinkohtelusta viimeisen vuoden ajalta. Tutkimukseen osallistui yli 2 800 kotona asuvaa 60–97 -vuotiasta naista Belgiasta, Itävallest, Liettuasta, Portugalista ja Suomesta. Väkivallan ja kaltoinkohtelun yleisyys koko tutkimuksessa oli noin 28 prosenttia. Suomalaisten ikääntyneiden naisten kokeman väkivallan ja kaltoinkohtelun yleisyys puolestaan oli noin 25 prosenttia. Kuviossa 1 on kuvattuna kaltoinkohtelun eri muotojen esiintyvyys tutkimuksessa. (THL 2014, viitattu 16.9.2014.)

Tulosten perusteella kaltoinkohtelu täytti useimmissa tapauksissa lähisuhdeväkivallan merkit, sillä tekijänä oli yleensä puoliso ja laiminlyöntitapauksissa aikuinen lapsi. Tutkimuksessa selvitettiin myös lähisuhdeväkivallan ja kaltoinkohtelun vaikutusta elämänlaatuun. Suomalaisissa tuloksissa ilmeni, että valtaosa vastanneista koki elämänlaatunsa hyväksi tai erittäin hyväksi, kun taas väkivaltaa ja kaltoinkohtelua kokeneiden elämänlaatu oli muita huomattavasti huonompi. (THL 2014, viitattu 16.9.2014.)

KUVIO 1. Väkivallan ja kaltoinkohtelun muotojen yleisyys Suomessa verrattuna koko AVOW-tutkimuksen otokseen (THL 2014, viitattu 16.9.2014)

Iso-Britanniassa vuonna 2007 julkaistussa tutkimuksessa kartoitettiin kaltoinkohtelun ja hoidon laiminlyönnin esiintyvyyttä ikääntyneen väestön keskuudessa. Tutkimus toteutettiin kyselynä, johon osallistui 2 100 kuusikymmentäkuusi vuotta täyttänyttä ja sitä vanhempaa henkilöä Englannista, Skotlannista, Walesista ja Pohjois-Irlannista. Tutkimuksen perusteella kaltoinkohtelun esiintyvyys edellisen vuoden aikana oli kaikkiaan 4 %. Yli puolessa tapauksista kaltoinkohtelun tekijänä oli henkilö, jonka perinteisesti katsotaan olevan luotettava (esimerkiksi perhe, ystävä tai hoitotyöntekijä). Tutkimuksen tuloksissa esiintyi eniten hoidon laiminlyöntiä sekä taloudellista, psykologista ja seksuaalista kaltoinkohtelua. Valtaosa uhreista piti kaltoinkohtelun seurauksia vakavina tai erittäin vakavina, tunsivat olonsa vihaiseksi tai järkyttyneeksi, eristyneeksi tai koki fyysisiä vaikutuksia kaltoinkohtelun seurauksena. (Action on Elder Abuse 2007, viitattu 21.10.2014.)

Uhrit olivat enimmäkseen naisia, mutta myös miehiä joutui kaltoinkohtetuiksi. Naisten kohdalla esiintyi miehiä enemmän hoidon laiminlyöntiä, kun taas miehille oli yleisempää taloudellista kaltoinkohtelua. Kaltoinkohtelun tekijänä tutkimuksen perusteella olivat yleisimmin kumppanit, muut perheenjäsenet, naapurit tai tutut. (Action on Elder Abuse 2007, viitattu 21.10.2014.)

2.5 Lähisuhdeväkivallan riskit ja seuraukset

Väkivallan moninaisia syitä pohtiessa WHO soveltaa ekologista mallia, jossa tarkastellaan väkivallan riskitekijöitä neljästä eri näkökulmasta. Mallia voi hyödyntää myös ikääntyneiden kaltoinkohtelun ja lähisuhdeväkivallan riskitekijöiden määrittelyssä. Ekologinen malli koostuu neljästä sisäkkäin menevästä hierarkiasta, joita ovat yksilö-, ihmissuhde-, yhteisö- ja yhteiskuntataso (kuvio 2). Tarkastelukohteena ovat yksilöllisten ja ympäristötekijöiden suhteet sekä eri järjestelmien välisen vuorovaikutuksen merkitys väkivallan synnyssä. (Krug ym. 2005, 31.)

KUVIO 2. Ikääntyneen kokeman lähisuhdeväkivallan riskitekijätasot WHO:n ekologista mallia (Krug ym. 2005, 31) mukaillen.

Erilaiset yksilölliset tekijät lisäävät kaltoinkohtelun ja lähisuhdeväkivallan riskiä. Esimerkiksi ikääntyneen tai häntä hoitavan henkilön mielenterveydenhäiriön tai päihderiippuvuuden on todettu lisäävän riskiä lähisuhdeväkivaltaan. Samoin ikääntyneen tai hänen läheisensä toimintakykyä heikentävät sairaudet voivat altistaa lähisuhdeväkivallalle. Riskiä voi lisätä myös ikääntyneen

käytöshäiriöt, joita ovat esimerkiksi pelkotilat, ahdistus, paranoidisuus sekä muistamattomuus. Hoitovastuussa olevan läheisen uupuminen, stressi ja osaamattomuus voi myös lisätä lähisuhdeväkivallan riskiä. (Krug ym. 2005, 151–152; Lähdesmäki & Vornanen 2009, 251.)

Ihmissuhdetasolla huomio kiinnittyy ikääntyneen ja hänelle läheisen henkilön väliseen suhteeseen. Lähisuhdeväkivallan riskiä lisää esimerkiksi selvittämättömät ristiriidat ja pulmat ikääntyneen paritai perhesuhteessa. (Krug ym. 2005, 152–153; Lähdesmäki & Vornanen 2009, 251.) Perheenjäsenet voivat käyttää valtaa fyysisesti heikentyneeseen ikääntyneeseen monin tavoin. Ikääntynyttä voidaan esimerkiksi painostaa tukemaan perheenjäseniä taloudellisesti. Lääkityksestä tai ruoan saannista ei huolehdi, ikääntynyttä kielletään käyttämästä kotihoidon palveluita tai hänen tarvitessaan lääkärin hoitoa, ei mahdollisuutta vastaanotolla käymiseen tarjota. (Kivelä 2012, 154–155.)

Ihmissuhdetasolla riski lähisuhdeväkivallalle on myös suurempi, jos ikääntynyt asuu yhdessä läheisen henkilön kanssa (Krug ym. 2005, 152–153). Sirkka-Liisa Kivelän (2012, 154–155) ryhmittelyn perusteella riskiryhmässä ovat esimerkiksi ikääntyneet, jotka asuvat aikuisen lapsensa kanssa tai joiden omaishoitajana toimii aikuinen lapsi. Tällöin lähisuhdeväkivalta voi ilmetä huonokuntoisen ja runsaasti apua kaipaavan ikääntyneen pahoinpitelynä tai hoidon laiminlyömisinä. Riskiryhmässä ovat myös kahdestaan asuvat ikääntyneet parit, joista toisen fyysinen tai kognitiivinen toimintakyky on heikentynyt huomattavasti. Lähisuhdeväkivallan riskiä lisää parin eristyneisyys, toimintakyvyttömän ikääntyneen masennustila, riippuvuus puolisoista sekä toisaalta hoidosta vastaavan ikääntyneen heikentynyt fyysinen kunto. Myös ikääntyneen hoitajan jaksamisen ongelmat altistavat lähisuhdeväkivallalle. Tulevaisuudessa omaishoitoon liittyvän lähisuhdeväkivallan riskin nähdäänkin kasvavan, sillä omaishoitajina tulevat toimimaan yhä vanhemmat ja huonokuntoisemmat puoliset tai hoidettavan omaiset (Backman & Isola 2004, 94–95).

Myös ikääntyneen ja läheisen henkilön riippuvuussuhteella voi olla merkitystä lähisuhdeväkivallan syntyyn. Aluksi korostettiin uhrin riippuvuutta väkivallan tekijästä, mutta on kuitenkin huomattu, että lähisuhdeväkivaltaan syyllistyvä voi olla riippuvainen ikääntyneestä. Toisaalta vahva emotionaalinen riippuvuus voi selittää sitä, ettei lähisuhdeväkivaltaan usein haeta apua. Esimerkiksi Kivelä (2012, 154–155) mainitsee riskiryhmänä ikääntyneen äidin ja hänen naimattoman tai eronneen poikansa. Lähisuhdeväkivallan mahdollisuutta lisää pojan alkoholisoituminen, työttömyys ja taloudellinen riippuvuus äidistä. Onkin tutkittu, että työttömyys ja sosiaalietuuksien leikkaukset tekevät aikuisista lapsista yhä riippuvaisempia ikääntyneistä

vanhemmistaan. Tällöin taloudellisen hyväksikäytön riski kasvaa huomattavasti. (Krug ym. 2005, 152–153; Kivelä 2012, 154–155; Backman & Isola 2004, 94–95.)

Yhteisötasolla sosiaalisten kontaktien puute, yksinäisyys ja eristäytyminen voivat lisäivät lähisuhdeväkivallan riskiä. Ikääntynyt voi elää eristyksissä heikentyneen fyysisen tai psyykkisen toimintakyvyn vuoksi. Sosiaalisen vuorovaikutuksen mahdollisuus puolestaan heikkenee ikääntyneen menettäessä ystäviä ja perheenjäseniä. (Krug ym. 2005, 153; Lähdesmäki & Vornanen 2009, 251.)

Aikaisemmin korostettiin yksilöllisiä ominaisuuksia sekä ihmissuhteita väkivaltaa selittävinä tekijöinä, mutta nykyisin yhteiskunnallisia tekijöitä pidetään merkittävänä riskitekijöinä. Kulttuuriset normit ja perinteet voivat altistaa lähisuhdeväkivallalle. Esimerkiksi ikä- ja sukupuolisyrjinnän sekä väkivaltakulttuurin ajatellaan vaikuttavan väkivallan syntyyn. Ikääntyneet voidaan yhteiskunnassa mieltää heikoiksi ja riippuvaisiksi, jonka takia he ansaitsevat vähemmän julkisia investointeja ja perheen hoivaa kuin muut ryhmät. Samalla ikääntyneet voidaan mieltää helpoiksi hyväksikäytön kohteiksi. Osa tutkijoista on esimerkiksi pitänyt sukupuolta väkivallan selittäjänä sen perusteella, että ikääntyneet naiset ovat saattaneet olla alistetussa ja taloudellisesti heikommassa asemassa koko ikänsä miehiin verrattuna. Kuitenkin väestöllisten tutkimusten perusteella ikääntyneiden miesten riski joutua lähisuhdeväkivallan uhriksi on lähes yhtä suuri kuin naisilla. (Krug ym. 2005, 151–154.)

Ekologisen mallin yhteiskunnallista tasoa heijastaa myös Joenperän (2013) tutkimus, jossa selvitettiin ikääntyneiden käsityksiä kaltoinkohtelusta haastattelemalla kuutta palvelutalossa asuvaa ikääntynyttä. Tutkimustuloksissa heijastui vahvasti kaltoinkohtelu yhteiskunnan tasolla. Esille nousi esimerkiksi yhteiskunnan negatiivinen suhtautuminen ikääntyneisiin, sillä ikääntyvän väestön kasvava määrä nähtiin taakkana yhteiskunnalle. Yhteiskunnan miellettiin myös pitävän ikääntyneitä hyödyttöminä ja resursseja kuluttavina. Lisäksi osa haastateltavista koki, että ikääntyneitä vieroksutaan ja pidetään vähempiarvoisina kansalaisina. (Joenperä 2013, 23.)

Ikääntyneisiin kohdistuvan lähisuhdeväkivallan seuraukset

Lähisuhdeväkivallan seuraukset vaihtelevat väkivallan luonteesta riippuen. Esimerkiksi fyysisen lähisuhdeväkivallan uhriksi joutuneelle ikääntyneelle on tyypillistä perusturvallisuuden tunteen järkyminen, sillä hänen ruumiillista koskemattomuuttaan on loukattu. Ikääntyneiden toipuminen kestää nuorempia pidempään, sillä he ovat fyysisesti heikompia ja haavoittuvampia. Jo pienikin vamma voi aiheuttaa vakavan ja pysyvän haitan. Monet ikääntyneet ovat myös pienituloisia, joten pienenkin rahasumman menettäminen voi olla merkittävää. (Krug ym. 2005, 153–155.)

Ikääntyneeseen kohdistuvalla lähisuhdeväkivallalla voi olla vakavia sosiaalisia seurauksia ja pahimmillaan se voi johtaa ikääntyneen sosiaaliseen eristyneisyyteen. Lähisuhdeväkivallan seurauksena ikääntynyt voi kokea ihmisarvonsa heikentyneen tai hävinneen, mikä taas vaikuttaa negatiivisesti ikääntyneen sosiaaliseen toimintakykyyn. Väkivallan uhriksi joutuminen voi myös aiheuttaa ikääntyneelle leimautumisen tunteen. (Naistenlinja 2014, viitattu 27.10.2014; Krug ym. 2005, 153.)

Jo yksittäinen lähisuhteessa tapahtuva väkivaltilanne voi johtaa ikääntyneen traumatisoitumiseen. Lähisuhdeväkivalta on kuitenkin usein toistuvaa, jolloin se aiheuttaa jatkuvaa traumatisoitumista. Toistuvan altistumisen vakaville traumatapahtumille on todettu aiheuttavan uhrille tuhoisimpia vaurioita. Traumatisoitumisen vakavuuteen vaikuttaa se, miten läheinen tekijä on uhrille sekä saako uhri tukea ja apua tilanteeseen. (Tolonen & Holm 2008, 486–487.)

Traumatisoitumiseen liittyy voimakkaita reaktioita, jotka häiritsevät uhrin normaalia elämää. Traumatisoituminen voi vaikuttaa ikääntyneen toimintakykyyn ja terveyteen heikentämällä elämänlaatua. Psykkinen trauma voi vaikuttaa ikääntyneen minäkuvaan siten, että trauma saa hänet ajattelemaan olevansa huono ja tarpeeton. Traumatisoituminen voi aiheuttaa myös avuttomuuden ja turvattomuuden tunteita, jolloin ikääntynyt kokee, ettei kykene kontrolloimaan ja hallitsemaan omaa elämäänsä. (Saari 2000, 316–320.) Muita lähisuhdeväkivaltatapauksiin yhdistettyjä oireita ovat uhrin avuttomuuden, vieraantumisen, syyllisyyden, häpeän, pelon, ahdistuneisuuden ja kieltäytyksen tunteet sekä posttraumaattinen stressi (Krug ym. 2005, 154–155).

2.6 Lähisuhdeväkivallan tunnistaminen ja puheeksiottaminen

Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvuluista (980/2012 5:25 §) velvoittaa viranomaisia ilmoittamaan kunnan sosiaalihuoltoon viipymättä, mikäli saa tehtävässään tietää ikääntyneestä, joka ei kykene huolehtimaan omasta terveydestään tai turvallisuudestaan. Laki siis myös velvoittaa viranomaista puuttumaan viipymättä tapauksiin, joissa hän epäilee ikääntyneen henkilön joutuneen lähisuhdeväkivallan uhriksi.

Kuinka viranomainen voi kuitenkin aina tunnistaa, kohdistuuko ikääntynyttä kohtaan lähisuhdeväkivaltaa vai ei? Toisinaan lähisuhdeväkivaltaa ei tunnisteta tai ylitunnistetaan, koska asiakkaan ja ammattilaisen havaintokyky ja herkkyys tunnistaa lähisuhdeväkivaltaa ovat erilaisia. Luoman ja Manderbackan vuonna 2008 tekemässä tutkimuksessa kävi ilmi, että ikääntyneiden kanssa työskentelevät kotihoidon työntekijät kokivat fyysisen väkivallan merkkien olevan helposti tunnistettavissa. Henkisen väkivallan tunnistaminen sen sijaan koettiin huomattavasti haastavampana ja se vaati työntekijöiltä hyvää asiakastuntemusta. Myös asiakkaan ja ammattilaisen välisten kommunikointivaikeuksien, esimerkiksi asiakkaan dementoivasta sairaudesta johtuen, todettiin vaikuttavan negatiivisesti lähisuhdeväkivallan tunnistamisessa. (Luoma & Manderbacka 2008, 23.)

Vaikka ikääntyneiden kokemaa lähisuhdeväkivaltaa ei ole useinkaan helppo tunnistaa, on se kuitenkin ensimmäinen askel jatkotoimenpiteille. Ikääntyneiden kodeissa työskentelevät sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaiset ovat tärkeässä asemassa lähisuhdeväkivallan tunnistamisessa ja avun hankkimisessa, sillä lähisuhdeväkivallan uhrille itselleen voi olla epäselvää mistä hakea apua ja jo pelkkä asian puheeksiottaminen oma-alotteisesti on usein liian kovan työn takana. Kotona asuvat ikääntyneet pelkäävät usein myös laitoshoidon olevan ainoa ratkaisu tilanteeseen ja jättävät siksi kertomatta asiasta. (Luoma & Manderbacka 2008, 23–24.)

Tilanteet, joissa epäilystä lähisuhdeväkivallasta ei ole tarpeeksi todisteita, voivat vaikeuttaa asian puheeksiottamista. Lähisuhdeväkivallan uhri kokee usein myös voimakasta syyllisyyttä, pelkoa ja häpeää tilanteesta, joten asian esille nostaminen vaatii työntekijöiltä hienovaraisuutta. Lähisuhdeväkivallan uhri voi myös kieltää tai vähätellä väkivaltaa siinä pelossa, että tekijä kostaa. Aiheeseen liittyvissä tutkimuksissa on havaittu, että myös puutteet tarjolla olevissa palveluissa toimivat lähisuhdeväkivaltaan puuttumisen esteinä. Jos työorganisaatiossa ei ole selvästi määriteltyjä ohjeita siitä, miten lähisuhdeväkivaltatilanteissa tulee toimia ja minne ottaa asiasta yhteyttä, työntekijöiden kynnys viedä asiaa eteenpäin kasvaa. (Siukola 2014, 45.)

Ikääntyneiden parissa työskentelevien sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten kokema pelko, tilanteen kieltäminen sekä voimattomuuden ja avuttomuuden tunteet voivat toimia esteenä lähisuhdeväkivallan puheeksiottamisessa ja asian raportoimisessa eteenpäin. Työntekijät voivat myös ajatella, ettei lähisuhdeväkivaltaan puuttuminen kuulu heidän työnkuvaansa tai he kokevat lähisuhdeväkivallan olevan asiakkaan yksityisasia. Tutkimuksissa on kuitenkin havaittu, että suurin osa sekä väkivaltaa kokeneista että kokemattomista sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaista kannattaa systemaattista väkivallasta kysymistä ja kartoittamista. Väkivallasta puhuttaessa on normaalia tuntea ahdistusta, epämukavuutta ja osaamattomuutta, mutta lähisuhdeväkivaltaan törmätessään työntekijät eivät saa olla välinpitämättömiä. (Siukola 2014, 31.)

Epäiltäessä ikääntyneen kokevan väkivaltaa jossain lähisuhteessaan, on tärkeää seurata ja arvioida ikääntyneen tilannetta säännöllisesti. Lähisuhdeväkivallan uhriksi epäillyn asiakkaan kanssa tulee keskustella kahden kesken, jotta saadaan luotua turvallinen ja luottamuksellinen ilmapiiri. Usein asiakas tarvitsee kuitenkin aikaa ja useita keskustelukertoja ennen kuin pystyy puhumaan tilanteestaan luottamuksellisesti ja vapaasti. Väkivallasta tulisi kysyä suoraan ja kertoa miksi asiasta kysytään ja mitä tiedoilla tehdään. Kun lähisuhdeväkivalta on tunnistettu, on arvioitava tilanteen vaarallisuus uhrin kannalta ja suunniteltava jatkotoimenpiteet, joihin uhrin voi ohjata. Välittömän vaaran uhatessa on toimittava heti hälyttämällä apua ja ilmoittamalla asiasta esimiehelle. (Siukola 2014, 42–43.)

3 OPPAAN LAATIMINEN

Laadimme ikääntyneille suunnatun oppaan sosiaali- ja terveysalan tuotekehityksen perusvaiheiden mukaisesti. Tuotekehityksen ensimmäisenä vaiheena on ongelman tai kehittämistarpeen tunnistaminen. Samalla on myös keskeistä selvittää, kuinka yleinen ongelma on ja keitä asiakasryhmiä se koskettaa. (Jämsä & Manninen 2000, 29, 31.) Olimme jo alkusyksyllä 2014 perehtyneet ikääntyneisiin kohdistuvaa lähisuhdeväkivaltaa koskevaan tutkimus- ja teorian tietoon, jonka perusteella totesimme, että tietoisuutta lähisuhdeväkivallasta tulisi lisätä. Lokakuussa 2014 otimme yhteyttä Raahen seudun hyvinvointikuntayhtymän vanhuspalveluiden tulosaluejohtajaan Mervi Koskeen ja tiedustelimme, olisiko heillä tarvetta lisätä ikääntyneiden tietoisuutta lähisuhdeväkivallasta. Hän kertoi, että työkaluja lähisuhdeväkivaltatietoisuuden lisäämiseksi ei ole tällä hetkellä olemassa.

Tuotekehityksen ideavaiheessa toteutetaan ideointiprosessi sopivan vaihtoehdon löytämiseksi. Tällöin varmuus kehittämistarpeesta on syntynyt, mutta päätöstä ratkaisukeinosta ei ole tehty. Ratkaisuvaihtoehtoja voidaan etsiä esimerkiksi keräämällä ideapankkiin palautteita eri tahoilta siitä, miten kehittämistarve voitaisiin ratkaista. (Jämsä & Manninen 2000, 35, 37.) Ideavaiheessa kysyimmekin toimeksiantajaltamme palautetta siitä, mikä olisi Raahen seudun hyvinvointikuntayhtymää parhaiten palveleva ratkaisuvaihtoehto. Toimeksiantajan kautta saimme palautetta, että opas palvelisi heidän tarpeitaan parhaiten. Teoria- ja tutkimustietoon perehtyessämme olimme huomanneet, ettei itse ikääntyneille suunnattuja oppaita lähisuhdeväkivallasta ole juurikaan tehty. Sovimme toimeksiantajan kanssa, että teemme ikääntyneille suunnatun oppaan lähisuhdeväkivallasta ja siihen saatavilla olevasta tuesta Raahen alueella.

3.1 Luonnosteluvaihe

Luonnosteluvaiheessa selvitetään tuotteen luonnostelua ohjaavat näkökulmat, joita ovat muun muassa asiakasprofiili, tuotteen asiasisältö sekä palvelujen tuottajan tarpeet ja näkemykset. Asiakasprofiilissa pyritään täsmentämään, ketkä hyötyvät tuotteesta ensisijaisesti ja millaisia he ovat tuotteen käyttäjinä. (Jämsä & Manninen 2000, 43–44.) Päädyimme lainsäädännön mukaisesti kohdistamaan oppaan vanhuuseläkkeeseen oikeuttavassa iässä olevalle väestölle eli 65-vuotiaille ja sitä vanhemmille. Pyrimme ottamaan huomioon ikääntyneet oppaan käyttäjinä. Päädyimme hyödyntämään yhdysvaltalaisen National Institute on Agingin kirjallisten materiaalien laatimista

koskevia ohjeistuksia, jotka ottavat huomioon ikääntymiseen liittyvät erityispiirteet (National Institute on Aging 2008, viitattu 21.2.2015).

Tuotteen asiasisällön päätimme määrittää opinnäytetyömme tietoperustaa varten keräämämme teorian tiedon avulla. Omien tiedonhakujemme lisäksi halusimme hyödyntää valtakunnallisten ja paikallisten avunsaantiyhteystietojen hankinnassa myös asiantuntijatieta. Kysyimme yhteystietoja Suvanto ry:stä sekä Raahen seudun hyvinvointikuntayhtymästä.

Saimme toimeksiantajalta vapaat kädet oppaan luonnosteluun, joten luonnosteluvaiheessa asetimme oppaalle laatukriteerit (taulukko 1). Halusimme kiinnittää laatukriteereihin erityistä huomiota ja pyrimme saavuttamaan ne projektin viimeistelyvaiheeseen mennessä. Kriteerit liittyivät oppaan yleisilmeeseen, ulko- ja kieliasuun sekä sisältöön.

TAULUKKO 1. Oppaan laatukriteerit Terveystieteen suunnittelun ja arvioinnin opasta (Parkkunen ym. 2001) ja National Institute on Aging:n (2008) ikääntyneille suunnatun materiaalin laatimisohjeita mukailten.

Laatukriteerit	Laatuindikaattorit, joiden kehittymistä ja muuttumista seurataan		
	Oppaan rakenne	Oppaan laatimisprosessi	Valmis opas
Asiakaslähtöisyys	Oppaan sisältö palvelee lukijan tarpeita.	Oppaan sisältö suunnitellaan tunnistetun asiakastarpeen perusteella.	Lukija löytää oppaasta sen tiedon, mitä tarvitsee.
Informatiivisuus	Tuote sisältää sen tiedon, mitä lukija siltä odottaa. Tietoa on riittävästi, muttei liikaa.	Valmisteluvaiheessa aihe rajataan tarkasti.	Lukija saa oppaasta tarvitsemansa tiedon ja osaa tarvittaessa hakeutua palveluiden piiriin.
Ajantasaisuus	Oppaassa oleva tieto ja yhteystiedot ovat ajantasalla.	Oppaan sisältöä suunniteltaessa perehdytään uusimpiin aiheeseen liittyviin tutkimuksiin ja suosituksiin.	Lukija saa tarvitsemansa tiedot, jolloin palveluihin hakeutuminen helpottuu.
Selkeys	Teksti on jäsennetty johdonmukaisesti eri aihealueisiin, otsikot erittelevät aiheet ja kertovat sisällöstä.	Oppaan kehittämissä vaiheissa kiinnitetään huomiota erityisesti tekstin aihealueisiin, jaotteluun ja otsikointiin.	Lukija ymmärtää lukemansa helposti. Tarvittaessa lukija löytää oppaasta sen, mitä etsii.
Helppolukuisuus	Tekstin lukeminen on helppoa ja sujuvaa, riviltä toiselle siirtyminen tapahtuu helposti. Teksti erottuu alustasta hyvin. Oppaassa käytetään selkeää kieltä ja ammattisanastoa vältetään.	Otsikointiin, tekstin kirjasinkoon ja -muotoon, kappalejakkoon, riviväleihin, kuvitukseen sekä muihin erilaisiin korostuksiin sekä värivalintoihin kiinnitetään valmisteluvaiheessa huomiota.	Lukijan on helppo lukea opasta, esimerkiksi lukijan katse siirtyy helposti riviltä toiselle ja mielenkiinto säilyy lukiessa. Oppaan sisällön voi ymmärtää opasta selaillemalla.

Oppaan informatiivisuuden ja ajantasaisuuden laatukriteereihin vastataksemme halusimme kiinnittää huomiota oppaan sisältämän tiedon virheettömyyteen, objektiivisuuteen ja ajantasaisuuteen. Hyödynsimme oppaassa opinnäytetyön tietoperustassa käyttämiämme tuoreita teorialähteitä, jotta oppaan lukija voisi luottaa tiedon olevan tutkittua ja ajantasaista. Luotettavuutta lisätäksemme halusimme merkitä oppaaseen käyttämämme lähteet, jotta lukija saisi tiedon oppaan asiasisällön alkuperästä ja voisi myös tarvittaessa saada lisätietoa aiheesta. (Parkkunen, Vertio & Koskinen-Ollonqvist 2001, 12.) Asiakaslähtöisyyden varmistamiseksi kysyimme sekä ikääntyneiltä että toimekiantajalta palautetta oppaasta sen kehittämisprosessin aikana.

Oppaassa asiat on hyvä esittää lyhyesti ja ytimekkäästi sekä tarjota vain se tieto, joka on oppaan kohderyhmälle olennaisinta. Kieliasuun liittyvistä laatukriteereistä tärkeimpiä olivat oppaan helppolukuisuus ja selkeys. Lyhyet ja informatiiviset lauseet ovat lukijalle helpommin ymmärrettävissä kuin monimutkaiset lauserakenteet ja vaikeat käsitteet. Lyhyiden ja informatiivisten lauseiden käytön riskinä on kuitenkin tekstin liian suuri ideatiheys, eli liian paljon informaatiota liian lyhyessä ajassa. (Parkkunen ym. 2001, 13–14.) Opasta kirjoittaessamme pyrimmekin kiinnittämään huomiota siihen, ettemme kirjoittaisi liian tiivistä ja asiapitoista tekstiä, sillä se tekee oppaasta raskaslukuisen. Otimme tavoitteeksi kirjoittaa mahdollisimman selkokielistä tekstiä, jotta kaikilla oppaan lukijoilla olisi yhtäläiset mahdollisuudet tiedon saamiseen ymmärrettävässä muodossa.

Helppolukuisuuden laatukriteeriin vastataksemme kiinnitimme oppaan ulkoasussa huomiota tekstin kirjasintyyppiin ja -kokoon, tekstin asetteluun, värien käyttöön sekä kuvitukseen (Parkkunen ym. 2001, 15). Oppaan teksteissä käytimme mahdollisimman selkeää ja yksinkertaista kirjasintyyppiä. Ikääntyneitä ajatellen halusimme kirjasinkoon olevan suurehko. Tarvittaessa kirjasinkokoa muuttamalla korostimme otsikointia ja tekstin pääkohtia. Otsikoinnin, kappalejaon ja riittävien rivivälien avulla jaoimme oppaan selkeisiin osiin, jotta jo tekstiä silmäilemällä lukija saisi käsityksen oppaan keskeisestä sisällöstä (Parkkunen ym. 2001, 17).

Oppaan helppolukuisuutta lisää se, että tekstin ja taustan välinen kontrasti on selkeä. Taustan on suositeltavaa olla yksivärinen koko tekstissä, sillä kuvio- tai liukuväritaustat voivat heikentää luotavuutta merkittävästi. Myös oppaan kuvituksessa tulisi käyttää kontrastiltaan selkeitä kuvia, jotka liittyvät oppaassa käsiteltäviin asioihin. (Parkkunen ym. 2001, 18.) Ideanamme oli, että oppaan teksti on väriltään musta ja tausta valkoinen. Muuten oppaan kuvitus ja värimaailma olisi Raahen seudun hyvinvointikuntayhtymän käyttämien värien mukainen, eli ulkoasussa käytettäisiin sinisen ja turkoosin eri sävyjä.

Luonnosteluvaihe päättyi, kun allekirjoitimme opinnäytetyön yhteistyösopimuksen Raahen seudun hyvinvointikuntayhtymän kanssa helmikuussa 2015. Samalla toimeksiantajamme asetti meille ohjausryhmän, johon kuului Raahen seudun hyvinvointikuntayhtymän omaishoidon ohjaaja Eila Silfver.

3.2 Kehittelyvaihe: oppaan ensimmäinen versio

Painotuotteiden suunnittelussa lopulliset sisältöä ja ulkoasua koskevat valinnat tehdään kehittelyvaiheessa (Jämsä & Manninen 2000, 56). Helmikuussa 2015 aloitimme oppaan ensimmäisen version laatimisen. Suunnittelimme oppaan sisällön lähisuhdeväkivallasta kokoamamme teoratiedon sekä asiantuntijatiedon perusteella. Koska tarkoituksenamme oli välittää ikääntyneille Raahen seudun hyvinvointikuntayhtymän asiakkaille tietoa lähisuhdeväkivallasta ja siihen liittyen tarjolla olevasta tuesta, jaottelimme oppaan otsikot tämän ajattelun mukaisesti.

Lähisuhdeväkivalta voi olla käsitteenä hankala hahmottaa, joten käsitteimme aluksi, mitä se tarkoittaa. Lähisuhdeväkivalta mielletään helposti lähinnä fyysiseksi, joten esittelimme oppaassa myös lähisuhdeväkivallan muut muodot ja niiden ilmenemistavat. Toimme ilmi, kuinka yleistä ikääntyneiden kokemaa lähisuhdeväkivaltaa on Suomessa. Siten oppaan lukija huomaa, ettei kyseessä ole mitenkään harvinainen ilmiö. Kerroimme myös lähisuhdeväkivallan riskitekijöistä ja sen seurauksista, jotta oppaan lukija ymmärtäisi kyseessä olevan vakava asia, johon tulisi puuttua mahdollisimman nopeasti. Oppaan loppuun kokosimme tietoa tarjolla olevasta tuesta. Keräsimme yhteystietoja internetin kautta. Valtakunnallisia tuen kanavia kartoitimme myös kysymällä niistä sähköpostitse Suvanto ry:n toiminnanjohtajalta Leena Serpola-Kaivo-ojalta. Paikallisia tuen kanavia selvitimme lisäksi kysymällä ohjausryhmän edustajalta Eila Silfveriltä sekä sähköpostitse Raahen ensi- ja turvakodilta.

Selkeyden laatukriteeriin vastasimme lisäämällä oppaan alkuun sisällysluettelon. Näin lukijan on helppo hahmottaa oppaan rakenne ja sisältö pääpiirteissään. Lisäsimme oppaaseen myös sivunumeroinnit, jotta lukija löytäisi sisällysluettelon avulla hakemansa kohdan nopeasti. Päädyimme muokkaamaan oppaan väliotsikot kysymysmuotoon, jotta lukija tietäisi heti, mihin asiaan saa vastauksen lukiessaan osuuden. Ikääntyneille suunnattujen kirjallisten materiaalien laatimisen ohjeistuksissa mainitaan, että pääkohtien vahvistaminen niihin liittyvillä kysymyksillä voi auttaa lukijoita

muistamaan tärkeät kohdat (National Institute on Aging 2008, viitattu 21.2.2015). Oppaan ensimmäisen version väliotsikot olivat seuraavat:

Mitä lähisuhdeväkivalta on?

Mitä ovat lähisuhdeväkivallan muodot?

Kuinka yleistä lähisuhdeväkivalta on?

Mitkä ovat lähisuhdeväkivallan riskitekijöitä?

Mitä lähisuhdeväkivallasta voi seurata?

Erään naisen kertomus

Mistä apua?

Lähdeluettelo

Väliotsikoiden lisäksi tärkeä osa oppaan kehittämistä oli keksiä sille hyvä otsikko. Halusimme otsikon olevan sellainen, että se kiinnittää lukijan huomion. Kävimme läpi lukuisia nimiehdotuksia, joista päädyimme valitsemaan oppaan nimeksi *Vaiettu tuska - ikääntyneet lähisuhdeväkivallan koekijoina*. Vaiettu tuska toi mielestämme esille aiheen vakavuuden sekä siihen liittyvän pelon ja häpeän. Alaotsikko puolestaan kertoo lukijalle, että opas käsittelee lähisuhdeväkivaltaa ikääntyneen näkökulmasta.

Sisällytimme oppaaseen myös omakohtaisen tarinan ikääntyneen kokemasta lähisuhdeväkivallasta, sillä ikääntyneille suunnattujen materiaalien laadinnan ohjeissa suositellaan tukemaan informoivaa tekstiä esimerkeillä tai samaistuttavilla tarinoilla. Esimerkit ja tarinat voivat auttaa lukijoita yhdistämään uutta informaatiota aiempiin kokemuksiinsa. (National Institute on Aging 2008, viitattu 21.2.2015.) Tiedustelimmekin sähköpostitse Suvanto ry:n toiminnanjohtajalta Leena Serpola-Kaivo-ojalta, voisiko yhdistyksen kautta löytyä vapaaehtoinen ikääntynyt kertomaan meille tarinansa opasta varten. Asian arkaluontoisuuden takia korostimme, että meille riittää ikääntyneen kirjoittama tarina ilman, että tietäisimme hänen henkilöllisyyttään.

Sopivaa henkilöä ei kuitenkaan Suvanto ry:n kautta löytynyt. Lopulta eräs henkilö ryhmämme jäsenen lähipiiristä suostui kertomaan tarinansa opasta varten. Hän ei toimintakyvyn vajavuuden takia kuitenkaan itse pystynyt tarinaansa kirjoittamaan, joten teimme sen hänen puolestaan. Henkilön hyväksytyä kirjoitelman, lisäsimme sen oppaaseen. Henkilön yksityisyyden suojaamiseksi jätimme hänen kertomuksestaan pois tiedot, joiden kautta hänet voisi tunnistaa.

Yhtenä laatukriteerinämme oli tehdä helppolukuinen opas. Tekstin lukemisen tulisi olla sujuvaa ja riviltä toiselle siirtyminen tapahtuisi helposti. Halusimme myös tekstin erottuvan hyvin alustasta. Kiinnitimme jo oppaan ensimmäisen version laadinnassa huomiota helppolukuisuuden vaatimukseen. Ikääntyneille suunnattujen materiaalien laadinnan ohjeiden mukaisesti valitsimme opamme fontiksi serif-kirjasimista Georgian. Serifeissä jokaisen kirjaimen lopussa on päätte, joka johdattaa lukijan silmää kirjaimesta toiseen. Samalla tekstin lukeminen helpottuu. (National Institute on Aging 2008, viitattu 21.2.2015.) Rajasimme merkkien määrän yhdelle riville 50–65 merkkiin, jotta silmien olisi helpompi edetä tekstissä. Helppolukuisuuden laatukriteeriin vastasimme myös valitsemalla riviväliksi 1,5, jotta teksti ei olisi liian tiivistä. Jokaisen kappaleen välissä on myös tyhjä rivi. Tyhjä tila tekstien välissä tarjoaa lukijalle mahdollisuuden lepuuttaa silmiään, mikä taas voi helpottaa tekstin lukemista (National Institute on Aging 2008, viitattu 21.2.2014).

Tekstin fonttikooksi valitsimme koon 12, jotta teksti ei olisi liian pientä. Otsikot teimme fonttikoolla 14, jotta ne erottuisivat selkeästi. Emme valinneet 14 suurempaa fonttia, sillä liian suuret fonttikoot voivat olla vaikeita lukea ikääntyneille, joilla ei ole ongelmia näön kanssa (National Institute on Aging 2008, viitattu 21.2.2015). Kiinnitimme huomiota myös siihen, ettemme käyttäneet tekstissä turhaan pelkkiä suuraakkosia. Suuraakkoset voivat olla vaikeita lukea, joten niitä kannattaa käyttää vain otsikoissa tai jotakin asiaa korostaessa. Samoin vältimme turhien korostusten käyttöä. (National Institute on Aging 2008, viitattu 21.2.2015). Valitsimme oppaaseen mustan tekstin valkoiselle taustalle, jotta teksti erottuisi selkeästi.

Oppaan informatiivisuuden ja ajantasaisuuden laatukriteereihin vastataksemme kiinnitimme huomiota oppaan sisältämän tiedon virheettömyyteen, objektiivisuuteen ja ajantasaisuuteen. Lisäsimme oppaan ensimmäisen version loppuun luettelon käyttämistämme lähteistä, jotta lukija voisi luottaa siihen, että oppaassamme on käytetty tutkittua ja ajantasaista tietoa. Lähdeluettelon avulla lukija saa tiedon oppaan asiasisällön alkuperästä ja toisaalta voi halutessaan hankkia lisätietoa lähisuhdeväkivallasta. (Parkkunen ym. 2001, 12.)

Oppaan ensimmäistä versiota laatiessamme kiinnitimme huomiota esittämiemme asioiden ymmärrettävyyteen ja helppoon luettavuuteen, jotka olivat tärkeimpiä oppaan kieliasuun liittyviä laatukriteerejämme. Parkkusen (2001, 13–14) mukaan lyhyet ja informatiiviset lauseet ovat lukijalle helpommin ymmärrettäviä kuin monimutkaiset lauseet ja vaikeat käsitteet. Oppaan tekstejä laatiessa

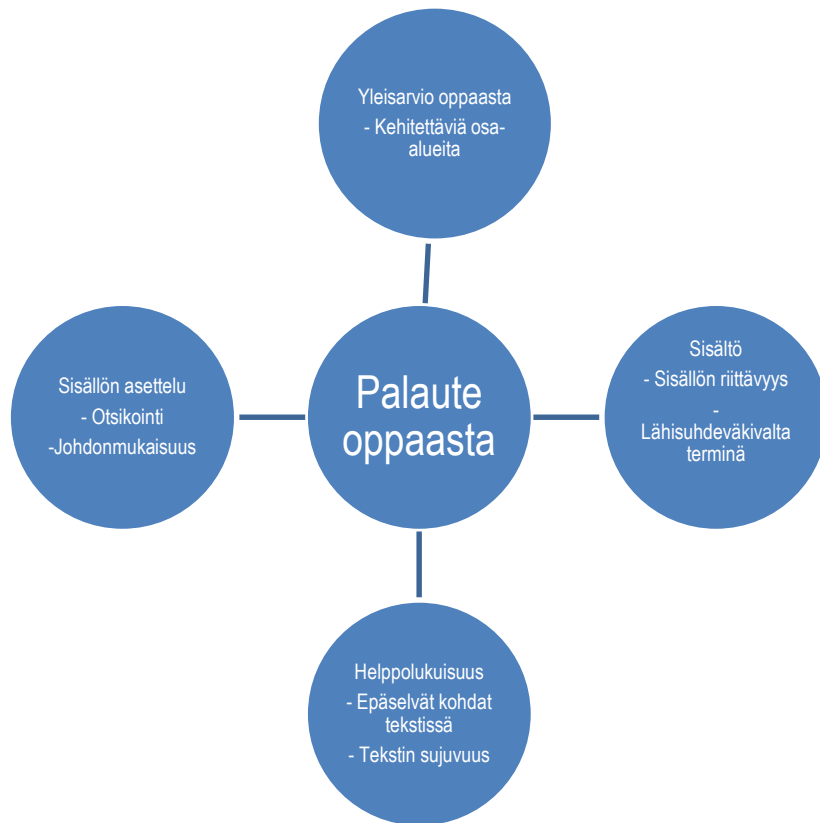
kiinnitimme huomiota siihen, että kirjoittamamme lauseet olisivat lyhyitä ja mahdollisimman selkokielistä. Näin kaikilla oppaan lukijoilla olisi yhtäläiset mahdollisuudet tiedon saamiseen ymmärrettävässä muodossa.

Lyhyiden ja informatiivisten lauseiden käytön riskinä voi kuitenkin olla, että teksti lisää liikaa informaatiota ja on raskasta lukea (Parkkunen ym. 2001, 13–14). Tämän takia oppaan ensimmäistä versiota laatiessamme vältimme käyttämästä liian tiivistä ja asiapitoista tekstiä. Teimme kappaleista lyhyitä ja jätimme kappaleiden väliin tyhjää tilaa, jotta oppaan sivut eivät olisi liian täynnä tekstiä. Tiivistimme esittämämme asiat siten, että tarjoaisimme vain kohderyhmällemme olennaisen tiedon. Jämsän ja Mannisen (2000, 56) ohjeistuksen mukaisesti valitsimme tekstityyliksi asiatyylin, koska oppaamme pyrkii informoimaan lukijaa.

3.3 Palaute oppaan ensimmäisestä versiosta

Haastattelimme kolmea ikääntynyttä saadaksemme palautetta oppaasta itse kohderyhmältä. Valitsimme aineistonkeruumenetelmäksi yksilöhaastatteluna toteutettavan teemahaastattelun, jotta ikääntyneet voisivat rohkeasti tuoda mielipiteensä oppaasta esille. Teemahaastattelun avulla saimme ikääntyneiltä monipuolisempaa palautetta kuin pelkän kyselylomakkeen avulla.

Teemahaastattelussa aihepiirit eli teemat on suunniteltu etukäteen, mutta kysymysten tarkka muoto ja järjestys voivat vaihdella (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 203). Tavoitteenamme oli saada palautetta oppaan ensimmäisestä versiosta, joten suunnittelimme teemat valmiiksi haastatteluja varten (kuvio 3). Haastattelun aihepiireinä olivat oppaan sisältö, sen asettelu ja helppolukuisuus, sillä oppaan ensimmäisessä versiossa ulkoasu ei vielä ollut valmiina. Teemat valitsimme oppaalle laatimiemme laatukriteerien avulla.

KUVIO 3. Haastattelujen teemat.

Projektiin osallistuneet ikääntyneet henkilöt olivat omasta lähipiiristämme. Kaikki haastateltavat olivat yli 65-vuotiaita naisia. Haastattelut tehtiin maaliskuussa 2015 siten, että jokainen meistä haastatteli yhden ikääntyneen. Rauhallisen ympäristön takaamiseksi haastattelut tehtiin ikääntyneiden kotona. He olivat saaneet oppaan etukäteen luettavaksi, joten pystyimme haastattelussa keskittymään suoraan oppaasta annettavaan palautteeseen. Haastattelun aluksi kerroimme, että tulokset käsiteltäisiin luottamuksellisesti ja anonyymisti, eikä heidän henkilöllisyyttään paljastettaisi. Pyydimme myös lupaa nauhoittaa haastattelu, mikä sopi haastateltaville. Tämän jälkeen aloitimme haastattelun suunniteltujen aihepiirien mukaisesti. Kysymykset vaihtelivat hieman eri haastattelutilanteiden mukaan. Haastattelut kestivät keskimäärin 15 minuuttia.

Haastattelun jälkeen aineisto pitää puhtaaksikirjoittaa eli litteroida. Litterointi voidaan tehdä joko koko haastatteluaineistosta tai esimerkiksi valikoiden eri teema-alueista. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 138.) Päätimme litteroida haastattelut valitsemiemme haastatteluteemojen mukaisesti, koska halusimme kerätä palautetta oppaan kehittämistä varten. Aineistoa kertyi kolmesta litteroinnista kuusi sivua Times New Romanilla fonttikoolla 12 ja rivivälillä 1,5.

Yhtenä teemana haastatteluissa oli oppaan sisältö. Oppaan sisällön riittävydestä saimme vaihtelevia mielipiteitä. Yksi haastateltavista olisi kaivannut enemmän tietoa oppaan eri osa-alueista, kun taas toinen piti sisältöä turhankin laajana. Esille nousi myös se, onko opas liian pitkä luettavaksi kriisissä olevalle ikääntyneelle.

”Musta tää on ihan selkeä mutta jotenkin tuntuu, että jos joku vanha ihminen rupeaa tätä lukemaan, niin pitäiskö olla vähän tiiviimmässä muodossa tää opas, niinku napakampi teksti. Että jos on kriisitilanne, niin jaksako lukea näin pitkää.”

Eräs haastateltava kaipasi lähisuhdeväkivallan seurauksiin lisättävien mahdollisten taloudellisten menetykset, joita ei oppaan ensimmäisessä versiossa ollut mainittu. Toimeksiantajamme edustaja toivoi, että kysyisimme ikääntyneiltä, miten he ymmärtävät termin lähisuhdeväkivalta. Ikääntyneiden haastatteluiden perusteella olimme määritelleet lähisuhdeväkivallan ymmärrettävällä tavalla.

Haastattelussa keskustelimme myös oppaan sisältämästä tarinasta, joka perustuu ikääntyneen naisen kokemaan lähisuhdeväkivaltaan. Haastattelujen perusteella tarina konkretisoi lähisuhdeväkivallan eri muotoja. Haastateltavat kokivat tarinan havahduttaneen heitä siitä, että lähisuhdeväkivallan tekijä voi olla joku hyvinkin läheinen henkilö.

”Minua se ainaki jotenki, se jotenki niinkö sai ajattelemaa. Että ku lapsekki voi tuommosta tehdä äitillee. Jotenki minä enempi oo mieltäny sen uhan, että se tulee niinkö ulukopuolelta.”

Haastatteluissa teemana olivat myös oppaan sisällön asettelu ja helppolukuisuus. Haastateltavat kokivat oppaan olevan hyvin jäsenneily ja otsikoiden kuvaavan hyvin sisältöä. Oppaan kerrottiin olevan myös helppolukuinen. Tekstin koko oli riittävän suurta. Eräs haastateltava nosti kuitenkin esille, että tekstin sisältö voi olla haastava ymmärtää. Teksti on näennäisesti helppo lukea, mutta sen ymmärtäminen voi vaatia paljon ajatustyötä.

Yhtenä kehitettävänä osa-alueena haastateltavat mainitsivat sen, että toivoisivat oppaan olevan rohkaisevampi. Lähisuhdeväkivalta miellettiin arkana aiheena, jolle tyyppillistä joissakin tapauksissa on salailu ja peittely.

”Että ku tässä sanottiin, että koetaan häpeää, niin se opas niinkö rohkais vielä enemmän hakemaan apua.”

Esimerkiksi lähisuhdeväkivallan seurauksia käsittelevään osioon kaivattiin lisää toiveikkuutta. Kyseinen kohta koettiin liian synkkänä. Eräs haastateltava pohti, tarvitaanko oppaassa lähisuhdeväkivallan yleisyyttä käsittelevää osiota. Hän koki erityisesti prosentuaaliset luvut tarpeettomiksi ja ehdotti, että yleisyys lisättäisiin tiivistettynä lähisuhdeväkivaltaa määrittelevään osioon.

Korjausehdotuksina mainittiin myös, että riskitekijöiden sijaan oppaassa puhuttaisiin lähisuhdeväkivallalle altistavista tekijöistä. Perusteluna tälle oli, että sanaa riskitekijä ei koettu ihmisläheisenä. Myös oppaan sisältämä ikääntyneen naisen tarina nousi esille kehittämissuhteissa. Tarinalle kaivattiin kuvaavaa otsikkoa. Lisäksi yksi haastateltavista toivoi, että myös miehen näkökulma tulisi esille esimerkiksi toisen tarinan muodossa.

Palaute työntekijöiltä

Keräsimme palautetta oppaan ensimmäisestä versiosta kyselylomakkeen avulla (liite 1). Kysymykset muodostimme oppaan laatukriteerien perusteella (taulukko 1). Halusimme palautetta oppaan luettavuudesta, sisällöstä ja sisällön asettelusta. Lisäksi kysyimme kokonaisarvosanaa oppaasta asteikolla 1-5. Tarjosimme myös mahdollisuuden vapaaseen kirjalliseen palautteeseen laatimalla avoimen kysymyksen, jonka avulla toivoimme saavamme kehittämissuhteita oppaan muokkaamista varten. Kysymykset muodostimme viisiportaisina Likertin asteikon mukaisesti (Vehkalahti 2014, 35). Kuvasimme asteikon ääripäät sanallisesti. Pyysimme kyselyyn vastaajia ympäröimään heidän arviotaan parhaiten kuvaavan vaihtoehdon.

Saimme täytettyjä palautelomakkeita takaisin kolme kappaletta ja lisäksi kolme avointa palautetta. Palautettujen kyselylomakkeiden perusteella oppaan sisältö koettiin riittävänä ja tarkoituksenmukaisena. Samoin oppaan sisällön asettelua, kappalejakoja ja otsikointia pidettiin sopivana. Vastauksen perusteella oppaan teksti oli sujuvaa ja helppolukuista. Yleisarvosana oli keskimäärin 4 eli hyvä.

Avoimissa palautteissa oppaalle esitettiin kehittämissuhteita. Eräissä palautteissa pohdittiin, onko oppaassa liikaa tietoa. Heräsi kysymys, onko opas liian pitkä luettavaksi henkilölle, joka on akuutissa kriisissä. Lisäksi esille nousi, että oppaassa tulisi myös enemmän kannustaa ikääntyneitä ottamaan lähisuhdeväkivaltaa puheeksi ammattilaisten kanssa.

Palautteissa ehdotettiin myös, että auttajatahot jaettaisiin oppaassa kahteen osaan. Ensimmäisessä osassa olisi yhteystiedot akuutteja tilanteita varten, kun taas toisessa olisi yhteystietoja, joihin voi ottaa yhteyttä ”kiireettömämissä” tapauksissa. Toisessa osiossa olisi esimerkiksi tahoja, joihin voi ottaa yhteyttä anonyymisti.

3.4 Kehittelyvaihe: oppaan toinen versio

Laadimme oppaan toisen version huhtikuussa 2015 tekemällä siihen muutoksia ikääntyneiltä ja työntekijöiltä saadun palautteen mukaisesti. Oppaan ensimmäisen version lähdeluettelo nähtiin sellaisenaan tarpeettomana. Toimeksiantajan kautta saimme toiveen lisätä oppaaseen kirjallisuusluettelon, johon kokoaisimme lähisuhdeväkivaltaan liittyvää kirjallisuutta ja verkkomateriaalia. Lähisuhdeväkivallasta koettu häpeä vaikeuttaa avun hakemista, joten halusimme tarjota lukijalle matalakynnyksisen mahdollisuuden perehtyä aiheeseen syvemmin itsenäisesti. Mielestämme kirjallisuusluettelo ei ollut otsikkona tarpeeksi kuvaava ja lukijaystävällinen, joten päädyimme nimeämään osion otsikolla Lisätietoa aiheesta.

Kokosimme luettelon oppaan ensimmäistä versiota varten laatimamme lähdeluettelon avulla. Samalla koimme vastaavamme oppaan laatukriteereissä mainittuihin tiedon virheettömyyden, objektiivisuuden ja ajantasaisuuden vaatimuksiin, sillä luettelon avulla kuka tahansa voi tutustua oppaan perustana olleisiin teoksiin. Jouduimme kuitenkin karsimaan muutamia lähteitä, jotta saimme luettelon mahtumaan yhdelle sivulle.

Luetteloon jätimme viisi lähdetä, joista kolme on saatavilla verkossa ja kaksi kirjana. Valitsimme verkkomateriaalit sisältävät runsaasti tietoa ikääntyneiden kaltoinkohtelusta ja lähisuhdeväkivallasta. Toisaalta halusimme tarjota mahdollisuuden lisätietoon myös ikääntyneille, jotka eivät mahdollisesti halua tai osaa käyttää tietokonetta. Tämän takia valitsimme luetteloon kaksi kirjaa, joissa käsitellään lähisuhdeväkivaltaa ja kaltoinkohtelua. Järjestimme luettelon aakkosjärjestykseen erottelematta verkkomateriaalia ja kirjoja toisistaan.

Saadun palautteen perusteella yhdistimme oppaan toiseen versioon lähisuhdeväkivallan yleisyyttä koskevan osion lähisuhdeväkivaltaa määrittelevään osioon. Poistimme oppaasta tutkimustietoa,

jonka koimme olevan tarpeetonta oppaan kohderyhmää ajatellen. Poistimme myös riskitekijät -termin ja korvasimme sen käyttämällä nimitystä altistavat tekijät. Muutoksen syynä oli se, että koimme altistavat tekijät -termin olevan lukijaystävällisempi ja helpommin ymmärrettävä.

Teimme myös muutoksia oppaan yhteystietoluetteloon. Erottelimme yhteystiedot akuutteihin avunsaantikanaviin sekä muihin tukea tarjoaviin tahoihin, joista on saatavilla apua kiireettömämissä tilanteissa. Halusimme tehdä oppaasta mahdollisimman selkeän akuutteja kriisitilanteita varten, jolloin yhteystiedot olisivat saatavilla niin sanotusti yhdellä silmäyksellä. Korostimme akuuteissa avunsaantikanavissa olevaa hätänumeroa laittamalla sen ympärille punaiset kehykset ja muuttamalla fonttikokoa isommaksi. Lisäksi muokkasimme oppaan tekstejä rohkaisevammiksi ja kannustavammiksi. Näin vastasimme saamaamme palautteeseen, jonka mukaan oppaan tekstien tulisi olla kannustavampia ja rohkaista lukijaa hakemaan apua tilanteeseensa.

Oppaan toisessa versiossa kiinnitimme enemmän huomiota oppaan ulkoasullisiin seikkoihin. Lisäsimme oppaaseen turkoosit kehykset Raahen seudun hyvinvointikuntayhtymän aiempien oppaiden mukaisesti. Tekstien fonttia ja fonttikokoa emme muokanneet, sillä saamamme palautteen perusteella ne koettiin toimivaksi. Lisäksi liitimme oppaaseen kuvia. Vaikka oppaan kuvituksessa suositellaan käyttämään aiheeseen liittyviä kuvia, koimme lähisuuhdeväkivaltaan liittyvät kuvat liian raskaiksi oppaan lukijaa ajatellen. Oppaan sisältö on jo itsessään raskasta luettavaa, joten valitsimme oppaaseen rauhallisia luonto- ja maisemakuvia. Tutkimuksissa on havaittu, että luontokuvien katselu lisää aktiivisuuden ja tietoisuuden tasoa ja näin myös vaikuttaa tarkkaavaisuuteen positiivisesti. Luontokuvien katselulla on todettu olevan myös rauhoittava ja stressiä lievittävä vaikutus. (Jouhtinen 2012, 4.) Oppaan kuvitus koostuu sekä meidän itse ottamistamme että lähipiiriimme kuuluvan henkilön ottamista kuvista. Lisäksi oppaaseen lisättiin myös Raahen seudun hyvinvointikuntayhtymän logo. Oppaan toisen version otsikot olivat seuraavat:

Mitä lähisuuhdeväkivalta on?

Mitä ovat lähisuuhdeväkivallan muodot?

Mitkä ovat lähisuuhdeväkivallalle altistavia tekijöitä?

Mitä lähisuuhdeväkivallasta voi seurata?

Annikin tarina

Mistä apua?

Lisätietoa aiheesta

3.5 Viimeistelyvaihe

Viimeistelyvaiheessa tuotteen yksityiskohtia hiotaan tarpeen vaatiessa (Jämsä & Manninen 2000, 81). Viimeistelyvaiheen aikana saimme toimeksiantajaltamme palautteen, että opas pitäisi muokata A5-versiosta A4-muotoon. Opas julkaistaisiin edelleen A5-muodossa, mutta painoteknisistä syistä johtuen opas täytyy lähettää monistamoon A4-muodossa. Jouduimme muokkaamaan fonttikokoja siten, että otsikot olivat fonttikoossa 20 ja muu teksti koossa 18. Tämän avulla A5-koossa tulostettu opas vastasi edelleen oppaalle asettamiemme laatukriteerejä.

A4-muotoon muokatussa oppaassa oli aluksi 16 sivua mutta saimme tietää, että painollisista syistä johtuen sivuja tulisi olla joko 14 tai 18. Tiivistäminen 14 sivuun olisi ollut hankalaa, joten päädyimme asettelemaan tekstit siten, että oppaaseen tuli 18 sivua. Näin riviväli ja fonttikoko pysyivät edelleen samana ja oppaan sivuasettelut olivat lukijaystävälliset. Viimeistelyvaiheen aikana saimme toimeksiantajaltamme myös tiedon, että oppaassa käytettävä kirjasintyyppi pitää vaihtaa Georgiasta Raahen seudun hyvinvointikuntayhtymän virallisesti käyttämään fonttityyppiin Trebuchet MS. Lisäksi oppaan kansi muokattiin Raahen seudun hyvinvointikuntayhtymän toimesta vastaamaan alueen muiden oppaiden ulkoasua. Kansilehti on turkoosi ja siinä on Raahen seudun hyvinvointikuntayhtymän logo ja meidän valitsema valokuva. Opas valmistui toukokuussa 2015.

Viimeistelyvaiheessa mietitään tuotteen jakeluun sekä markkinointiin liittyvät seikat (Jämsä & Manninen 2000, 81). Tekemämme opas laitettiin saataville Raahen seudun hyvinvointikuntayhtymän intranettiin, jotta se tavoittaisi mahdollisimman monta hyvinvointikuntayhtymän työntekijää. Oppaan levityksestä vastaa Raahen seudun hyvinvointikuntayhtymä, joten me itse emme voi vaikuttaa kuinka hyvin opas tulee jatkossa olemaan alueen ikääntyneiden saatavilla. Toiveenamme kuitenkin on, että opasta jaettaisiin mahdollisimman paljon paperiversiona, jotta tieto tavoittaisi ikääntyneet. Toimeksiantajamme edustaja on oman työnsä rinnalla markkinoinut opasta niin Raahen seudun hyvinvointikuntayhtymän työntekijöille kuin ikääntyneille asiakkaille. Lisäksi opasta markkinoidaan opinnäytetyömme esitystilaisuudessa, johon osallistuu Raahen seudun hyvinvointikuntayhtymän työntekijöitä.

3.6 Palaute oppaan lopullisesta versiosta

Kysimme teemahaastattelujen avulla kolmelta ikääntyneeltä henkilöltä palautetta oppaan lopullisesta versiosta. Selvitimme, vastaako opas sille asettamiimme laatuksiteerejä. Haastattelujen aihepiireinä olivat oppaan ulkoasu, helppolukuisuus, sisältö ja sen informatiivisuus. Haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina toukokuussa 2015. Haastateltavat ikääntyneet eivät olleet nähneet aikaisempia versioita oppaasta. Näin saimme luotettavampaa palautetta oppaan lopullisesta versiosta. Myös Jämsä & Manninen (2000,80) mainitsevat, että henkilöt, jotka ovat olleet mukana oppaan kehittämissä vaiheissa, eivät ehkä osaa katsoa opasta enää niin kriittisin silmin kuin aikaisemmin. Siitä syystä tuotteen lopullisesta versiosta kannattaa hankkia palautetta sellaisilta henkilöiltä, jotka eivät tunne ennestään kehitettävää tuotetta.

Haastattelujen toteuttamisessa toimimme samoin periaattein kuin edellisissä toteuttamissamme teemahaastatteluissa. Haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina ikääntyneiden kotona. Ikääntyneet saivat oppaan lopullisen version etukäteen luettavaksi, jotta haastatteluissa pystyttäisiin keskittymään kunnolla oppaasta annettavaan palautteeseen. Kerroimme ikääntyneille myös, että haastatteluiden materiaalit käsitellään luottamuksellisesti ja ettei haastateltavien henkilöllisyyttä paljasteta missään vaiheessa. Haastateltavat antoivat luvan nauhoittaa haastattelut. Haastattelut kestivät keskimäärin 20 minuuttia. Haastatteluiden jälkeen litteroimme haastatteluista kertyneen aineiston valitsemiemme haastatteluteemojen mukaisesti. Aineistoa kertyi viisi sivua Times New Romanin fonttikoolla 12 ja rivivälillä 1,5.

Haastateltavien mielestä opas oli kokonaisuutena selkeä ja johdonmukainen. Jokainen haastateltava oli myös sitä mieltä, että oppaan asiasisältö on onnistuttu jakamaan selkeisiin kokonaisuuksiin ja että sisällön pystyy hahmottamaan jo pelkästään opasta selailemalla. Oppaan otsikot koettiin myös sisältöä kuvaileviksi.

”Jotenki hyvät nuo kysymykset otsikoina, ku heti tulee kuva, että mitä siinä kappaleessa käsitellään. Että vastaa ne otsikot hyvin sitä sisältöä. Ihan sellaillemalla jo löytää mitä misäki käsitellää.”

Myös oppaan kuvitus ja kuvien asettelu olivat haastateltavien mielestä onnistuneita. Kaikki haastateltavat olivat sitä mieltä, että kuvat oli aseteltu oppaaseen siten, etteivät ne häirinneet lukukoke-

musta. Eräs haastateltava piti eritoten luontokuvien symboliikasta ja monitulkinnallisuudesta. Oppaan kansi sai tosin hieman kritiikkiä osakseen, sillä siinä olevan turkoosin värin koettiin olevan tunkkainen. Erään haastateltavan mielestä oppaan etukannen kuva oli myös liian pieni.

Kukaan haastateltavista ei maininnut, että oppaan teksteissä käytetty kirjasintyyppi olisi tehnyt oppaasta vaikeasti luettavan, joten siltä osin ei haitannut, vaikka emme voineetkaan käyttää oppaassa suositusten mukaista serif-kirjasintyyppiä. Oppaan ulkoasusta kehuja saivat etenkin teksteissä käytetty isohko fonttikoko ja riviväli, sillä ne tekivät haastateltavien mielestä oppaasta helpolukuisen.

”Mukava ku on isompi fontti, ku oppaissa ussein on niitä kärpäsen kakan kokosia kirjaimia, ku niitten lukeminen ei ole mitenkään mielekästä.”

Haastateltavien mukaan oppaassa on käytetty selkeää kieltä ja selitetty asiat ymmärrettävästi. Haastatteluiden perusteella onnistuimme tekemään oppaasta myös kannustavamman, mitä peräänkuulutettiin oppaan ensimmäisen version palautteissa. Etenkin oppaan takakannessa oleva rohkaiseva teksti koettiin hyvänä.

”Mukava ku oli nuita kannustavia lauseita siinä. En tiä tehoaako ne monneen lukijaan vai, mutta ainaki miusta ne tasapainotti jotenki tuota tekstiä. En ossaa sanoa. Ei ole niinku liian synkkä, vaikka vaikiasta asiasta on kyse. Varsinki tuo takakannen, vai mikä se nyt on, nii se kuva ja teksti on kyllä hyvä, semmonen kannustava.”

Oppaan sisällöstä haastateltavat kokivat etenkin lähisuhdeväkivallan muodot –osion tärkeäksi, koska siinä on kerrottu kattavasti erilaisista lähisuhdeväkivallan ilmenemistavoista. Heidän mielestään myös ikäänntyneisiin kohdistuvan lähisuhdeväkivallan yleisyydestä kertova osio on hyvä, sillä se auttaa lukijaa hahmottamaan kuinka yleisestä ilmiöstä loppujen lopuksi on kyse. Kaksi haastateltavaa nosti esille, että lähisuhdeväkivallalle altistavia tekijöitä olisi voinut selittää oppaassa tarkemmin. Eräs haastateltava pohti lisäksi oppaassa olevien yhteystietojen asettelusta sitä, pitäisikö hätänumeron olla yhteystietoluettelossa ensimmäisenä, koska se on numero, johon yleensä soiteetaan akuutin hätätilanteen sattuessa.

”Että teillä oli ekana tuossa, tietenki tämä oli niinku Raaheen suunnattu, että ekana on niinkö nuo Ensi- ja turvakoti ja tietenki tuo sosiaalipäivystys. Tietenki ne on varmaa niinkö

ne mitkä ekana tullee, että otetaa yhteyttä. Itellä tuli mieleen, että oisko se hätänumero se, mikä ois siinä ekana. En tiä, oisko se sitte niinku liottelua.”

Kaikki haastateltavat olivat kuitenkin yhtä mieltä siitä, että opas on napakka kokonaisuus, josta lukija saa hyvin ensitietoa aiheesta. Heidän mielestään yhteystietoja oli kattavasti ja niiden jakaminen kahteen eri ryhmään oli hyvä idea. Yksi haastateltavista mainitsi, että opas herättää mielenkiinnon lukea aiheesta enemmän.

”Tuli semmonen olo, että pittää lukea aiheesta enemmän, ku alako oikein kiinnostamaan, että onko se oikiasti niin ylleistä. Ku eihän siihen oppaaseen voi kaikkia tietoa tunkia, ku sitten se mennee jo kirjan puolelle.”

Haastatteluiden perusteella voimme todeta, että oppaan lopullinen versio vastaa sille asettamiimme laatukriteerejä. Opas on toteutettu asiakaslähtöisesti ja se palvelee lukijan tarpeita. Lukija saa oppaasta kattavasti ensitietoa aiheesta sekä yhteystietoja, joista on mahdollista saada apua tarvittaessa. Oppaan helppolukuisuutta on edistetty typografisten valintojen avulla ja käyttämällä selkeää kieltä, jotta mahdollisimman moni lukija ymmärtäisi oppaan sisällön. Emme itse pysty vastaamaan oppaan levityksestä, mutta toivottavasti se tulee helposti saataville Raahen seudun hyvinvointikuntayhtymän ikääntyneille asiakkaille.

4 POHDINTA

Laatimamme opas on yksi askel kohti ikääntyneisiin kohdistuvaan lähisuhdeväkivaltaan puuttumista ja siitä tiedottamista. Oppaassa on keskitytty käsittelemään lähisuhdeväkivaltaa yksilön ja hänen lähisuhteidensa kautta, sillä sen on tarkoitus antaa ensitietoa aiheesta yksittäisille ikääntyneille henkilöille. Ilmiön taustalla vaikuttavat kuitenkin laajemmat asiat.

On syytä miettiä, edistääkö yhteiskuntamme ikääntyneisiin kohdistuvaa lähisuhdeväkivaltaa esimerkiksi ikäsyrrinnän kautta. Muun muassa Joenperän (2013, 23) tutkimuksessa haastatellut ikääntyneet kokivat, että yhteiskunta suhtautuu ikääntyneisiin negatiivisesti. Haastatellut nostivat esille, että yhteiskunta kokee ikääntyneiden kasvavan osuuden väestöstä olevan taakka. Usein kun ikääntyneiden asiat nostetaan esille julkisessa keskustelussa, näkökulmana on ikääntyneille tarjottavien palveluiden resursointi. Samoin tasaisin väliajoin tulee esille puutteita ikääntyneille tarjottavissa palveluissa. Arvostaako yhteiskuntamme ikääntyneitä vai löytyykö taustalta ajatus ikääntyneiden hyödyttömyydestä? Heijastuuko ikääntyneiden pitäminen heikkoina ja hyödyttöminä esimerkiksi siten, että heidät koetaan helpoiksi kohteiksi käyttää hyväksi?

Makrotasolla ikääntyneiden kokemaan lähisuhdeväkivaltaan voidaan pyrkiä vaikuttamaan esimerkiksi lainsäädännön ja politiikan kautta. Viime vuosina lainsäädännössä on pyrittykin ottamaan huomioon ikääntyneiden turvallisuuden näkökulma. Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista (980/2012 5:25 §) velvoittaa viranomaista ilmoittamaan kunnan sosiaalihuoltoon viipymättä, mikäli saa tehtävässään tietää ikääntyneestä, joka ei kykene huolehtimaan omasta turvallisuudestaan. Lainsäädännön ja poliittisten toimien kautta yhteiskuntamme on alkanut tuoda voimakkaammin esille ikääntyneiden oikeuksien tukemista. Miksi ilmiöön ei kuitenkaan ole puututtu kunnolla aiemmin? Vaikuttaako tähän se, että suuret ikäluokat alkavat olla eläkeiän kynnyksellä ja huoli omasta turvallisuudesta on kasvanut?

Ristiriitaista kuitenkin on, että yhteiskunnassamme vallitsee samanaikaisesti voimakkaasti yksilöä korostava kulttuuri. Yksilöä korostava kulttuuri heijastuu lainsäädäntöön, joka korostaa muun muassa sitä, että ikääntyneen tulisi asua kotona mahdollisimman pitkään. Kotiin tarjotaan palveluita, mutta ne ovat monesti kuitenkin rajattuja. Onko esimerkiksi kotihoidon työntekijällä aikaa keskittyä ikääntyneeseen asiakkaaseen siten, että hän pystyy tunnistamaan lähisuhdeväkivallan? Toinen lähisuhdeväkivallan kannalta olennainen ryhmä ovat omaishoitajat ja hoidettavat, joiden määrä

kasvaa ikääntyneiden osuuden kasvaessa. Tuetaanko heidän jaksamistaan riittävästi kun tiedetään, että lähisuhdeväkivallan riskiä lisää esimerkiksi omaishoitajan uupuminen.

Yksilökulttuurin korostaminen voi myös eksotason näkökulmasta lisätä ikääntyneen riskiä joutua lähisuhdeväkivallan uhriksi. Kun ikääntyneen toimintakyky heikkenee ja sosiaalinen verkosto kaventuu, voi ikääntynyt eristyä yhteisöstä. Eristynyt ikääntynyt voi olla helppo kohde lähisuhdeväkivallalle. Samoin lähisuhdeväkivallan seurauksena voi ilmetä sosiaalista eristyneisyyttä. Huomaako kukaan, jos ikääntynyt joutuu lähisuhdeväkivallan kohteeksi? Yksilökeskeisyys tekee helpommaksi sivuuttaa yksin jääneet ikääntyneet, kun on keskityttävä oman elämän ylläpitämiseen. Taustalla voi olla myös ajatus siitä, että on yhteiskuntamme tehtävä pitää huoli ikääntyneistä. Toisaalta me yksilöthän muodostamme yhteiskunnan, joten meidän jokaisen tehtävänä tulisi olla pitää huolta heikommista. Haluaako yhteisö edes puuttua havaitsemaamme lähisuhdeväkivaltaan? Hylkääkö yhteisö yksilöt?

Eksotasolla ikääntyneiden kokemaan lähisuhdeväkivaltaan voitaisiin puuttua tukemalla ikääntyneitä yhteisöllisyyden avulla. Näin pyrittäisiin varmistamaan, että mahdollisimman moni ikääntynyt kuuluu johonkin yhteisöön, eikä kukaan jää haluamattaan yksin. Yhteisöllisyyttä voitaisiin vahvistaa esimerkiksi kolmannen sektorin tarjoaman ikääntyneiden kaveritoiminnan avulla. Tällä hetkellä on jo olemassa erilaisia vaihtoehtoja yhteisöllisyyden lisäämiseen, mutta ne ovat lähinnä sellaisia, jotka vaativat ikääntyneen omaa aktiivisuutta ja liikuntakykyä. Mutta entä ikääntyneet, jotka eivät halua osallistua yhteisöllisyyttä lisäävään toimintaan tai jotka eivät huonon kuntosuorituksen vuoksi kykene niihin osallistumaan? On paljon vanhuksia, joilla ei ole tukiverkostoja ja jotka ”unohtuvat” aktiivisempien ikääntyneiden varjoon. Voitaisiko ikääntyneiden yksinäisyyttä ja eristäytymistä ennaltaehkäistä esimerkiksi etsivän vanhustyön avulla?

On myös otettava huomioon yhteiskunnan teknologisoitumisen vaikutus ikääntyneiden elämään. Teknologiaa hyödynnetään entistä enemmän palveluiden tuottamisessa ja toisaalta ajantasainen tieto palveluista ja niihin hakeutumisesta löytyy usein internetistä. Myös yhteisöt toimivat nykyisin yhä useammin internetissä, erityisesti sosiaalisessa mediassa. Syrjäytyykö osa ikääntyneistä teknologisoitumisen seurauksena ja jääkö yhteisöltä näin huomaamatta ikääntyneiden ongelmat? Jo tästä syystä toivomme, että laatimamme opas tulee olemaan sellaistenkin ikääntyneiden saatavilla, jotka eivät internetiä käytä.

Laatimamme aikataulu opinnäytetyön toteuttamiselle oli tiukka. Saimme toimeksiantajaltamme oppaan toteuttamiseen niin sanotusti vapaat kädet, joten opinnäytetyömme vaati meiltä paljon itsestä työskentelyä. Emme pysyneet kaikissa tuotekehittelyvaiheissa suunnittelemassamme aikataulussa, joten jouduimme tekemään jonkin verran kompromisseja. Näin ollen emme esimerkiksi toteuttaneet oppaan toista väliarviointia. Tekemiemme kompromissien avulla onnistuimme pysymään kuitenkin kokonaisuikataulussa. Yhteistyö toimeksiantajamme kanssa sujui joustavasti. Olemme olleet säännöllisesti yhteydessä toimeksiantajaamme ja saaneet vastauksia kysymyksiimme aina tarvittaessa. Lisäksi saimme toimeksiantajaltamme hyviä mielipiteitä ja ideoita, jotka antoivat suuntaa oppaan suunnittelulle.

Opinnäytetyöryhmämme yhteistyö on kokonaisuudessaan sujunut hyvin. Opinnäytetyöprosessimme haasteina olivat tiukan aikataulun lisäksi muun muassa asuinpaikkakuntiemme välinen etäisyys, jonka takia oli haastavaa löytää yhteistä aikaa opinnäytetyön tekemiseen. Lisäksi opinnäytetyöprosessimme kanssa samanaikaisesti toteutuneet ammattiharjoittelut sekä muut koulutyöt vievät aikaa ja voimia opinnäytetyön tekemiseltä. Vahvuutenamme on kuitenkin ollut se, että olemme pystyneet priorisoimaan ja järjestämään aikataulumme siten, että olemme saaneet opinnäytetyöprosessia etenemään säännöllisesti. Etuna meillä oli myös se, että jokaisella ryhmämme jäsenellämme on erilaiset vahvuudet, jotka osaltaan tukivat prosessimme onnistumista.

Opinnäytetyön tekeminen on ollut opettavaista, sillä se on antanut meille uutta näkökulmaa ja kokemusta projektityöskentelystä. Myös tuotekehittelyn vaiheet ovat tulleet meille tutuiksi. Olemme saaneet runsaasti tietoa ikääntyneisiin kohdistuvasta lähisuhdeväkivallasta, joka on tukenut ammatillisten valmiuksiemme kasvua aiheeseen liittyen. Ekologisen mallin kautta olemme myös oppineet tarkastelemaan lähisuhdeväkivaltaa laajemmin ja toisaalta sen, että lähisuhdeväkivaltaan tulisi puuttua jo yhteiskunnalliselta tasolta lähtien. Oppimistavoitteissamme pyrimmekin kiinnittämään huomiota sosiaalialan eettiseen osaamiseen sekä kriittiseen ja osallistavaan yhteiskuntaosaamiseen.

Olemme pyrkineet laatimaan oppaan eettisesti kestäväällä tavalla. Erityisesti teemahaastattelujen toteuttamisessa pyrimme ottamaan huomioon eettisyyden. Pidimme huolen, että haastateltujen ikääntyneiden anonymiteetti säilyy koko prosessin ajan. Haastattelut toteutettiin vapaaehtoisuuden pohjalta, jolloin haastateltavat sitoutuivat prosessiimme omaehtoisesti. Lisäksi teemahaastatteluilta saadut nauhoitteet tuhottiin heti litteroinnin jälkeen. Eettisyyden kannalta oli myös tärkeää, että takasimme oppaan omakohtaisen tarinan kertoneen henkilön anonymiteetin. Kirjoitettuaamme

hänen kertomuksensa tekstimuotoon, pyysimme häneltä vielä hyväksynnän ennen kuin lisäsimme sen oppaaseen.

Opinnäytetyön luotettavuutta ja eettisyyttä olemme pyrkineet lisäämään hyödyntämällä tietoperustassa valtakunnallisia luotettavia lähteitä. Lisäksi olemme perehtyneet myös aihetta käsitteleviin kansainvälisiin tutkimuksiin, joista osassa Suomi on myös ollut mukana. Oppaan luotettavuutta pyrimme lisäämään laatimiemme laatukriteerien avulla, joihin tähtäsimme oppaan kehittämisessä. Tuotekehittelyssä hyödynsimme myös teemahaastattelun ja kyselylomakkeen kautta saatavaa palautetta, jonka avulla pyrimme kehittämään oppaasta sekä kohderyhmää että toimeksiantajaa palvelevan.

Tutkimuksia ja kirjallisuutta ikääntyneisiin kohdistuvasta lähisuhdeväkivallasta on niukasti tarjolla, joten jouduimme hyödyntämään melko paljon samoja lähteitä tietoperustassa. Suuri osa löytämistämme tutkimuksista ja kirjallisuuslähteistä käsittelee ikääntyneisiin kohdistuvaa kaltoinkohtelua, joka on käsitteenä laajempi kuin lähisuhdeväkivalta. Jouduimme siis itse erottelemaan kaltoinkohtelua koskevasta teoriasta lähisuhdeväkivaltaa käsittelevät osiot. Tämän seurauksena opinnäytetyömme luotettavuus onkin voinut heikentyä.

Oppaan luotettavuutta olisimme voineet lisätä tekemällä toisen väliarvioinnin, mutta aikataulullisista syistä emme sitä voineet kuitenkaan toteuttaa. Saimme kuitenkin paljon rakentavaa palautetta jo oppaan ensimmäisestä versiosta tekemiemme teemahaastattelujen ja kyselyn avulla, joten mielestämme oppaan luotettavuus ei juurikaan kärsinyt toisen väliarvioinnin puuttumisesta. Mielestämme on parempi saada yhdestä väliarvioinnista paljon rakentavaa palautetta kuin tehdä kaksi arviointia, joista saa mitäänsanomatonta palautetta.

Ikääntyneiden kokema lähisuhdeväkivalta on pitkään ollut vaiettu asia, joten aihetta olisi syytä tuoda enemmän esille. Tietoperustaa kootessamme huomasimme, että tutkimustietoa ja kirjallisuutta aiheesta on melko vähän. Ikääntyneet voivat kokea helpommaksi etsiä tietoa kirjoista internetin sijaan, joten mielestämme aiheeseen liittyvää kirjallisuutta ja uusia tutkimuksia tulisi lisätä. Jatkossa ikääntyneille voisi kehittää myös valtakunnallisesti jaossa olevan oppaan, jossa on tietoa ikääntyneisiin kohdistuvasta lähisuhdeväkivallasta sekä valtakunnallisten auttavien tahojen yhteystiedoista. Olemmekin suunnitelleet, että kehitämme aihetta käsittelevän valtakunnallisen oppaan.

Myös työntekijöille voisi jatkossa kehittää ikääntyneisiin kohdistuvaa lähisuhdeväkivaltaa käsittelevän oppaan. Opas voisi keskittyä lähisuhdeväkivallan tunnistamiseen ja puheeksiottamiseen, jotta sosiaali- ja terveysalan työntekijät saisivat lisää tietoa aiheesta ja ehkä myös uskallusta ottaa vaikea asia esille. Toisaalta jo kehittämäämme opasta voi hyödyntää puheeksiottamisen apuna.

Lisäksi työntekijöille tulisi tarjota koulutusta aiheesta, jossa käytäisiin läpi esimerkiksi ikääntyneisiin kohdistuvan lähisuhdeväkivallan tunnistamista sekä puheeksiottamisen menetelmiä. Mietimme, että jo sosiaali- ja terveysalan koulutusohjelmiin tulisi lisätä koulutusta lähisuhdeväkivallasta, sillä aihe on läsnä hyvin monella sosiaali- ja terveysalan työalueella. Mielestämme lähisuhdeväkivallan puheeksiottaminen tulisi saada rutiiniksi työelämään, jotta kyettäisiin vastaamaan lainsäädännön velvoitteeseen ilmoittaa havaitusta ikääntyneeseen kohdistuvasta turvallisuushasta, kuten lähisuhdeväkivallasta. Tällöin lähisuhdeväkivallasta kysyminen sisällytettäisiin osaksi jokaista asiakkuutta.

Jatkossa myös lähisuhdeväkivallan tekijän näkökulmaan tulisi kiinnittää enemmän huomiota. Onko heille tarjolla riittävästi tukea ja apua? Tietävätkö edes työntekijät, kuinka tekijää voisi auttaa ja ohjata avun piiriin? Näkeekö yhteiskuntamme ainoastaan väkivallan teon, ei ihmistä sen takana? Syyt lähisuhdeväkivallan tekoihin voivat olla todella moninaiset ja syvät, joten on syytä pohtia, mikä saa ihmisen kohtelemaan läheistään kaltoin. Kuinka voisimme yhteiskuntana ennaltaehkäistä tätä?

LÄHTEET

Action on Elder Abuse 2007. Briefing Paper: The UK Study of Abuse and Neglect of Older People 2007. Viitattu 21.10.2014, http://www.globalaging.org/elderrights/world/2007/Briefing_paper_Prevalence.pdf.

Backman, K. & Isola, A. 2004. Vaiennettu ääni – vanhusten kaltoinkohtelun olemus. Teoksessa Kankare, H. & Lintula, H. (toim.) Vanhuksen äänen kuuleminen. Helsinki: Tammi.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Gaudeamus Helsinki University Press: Helsinki.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. Kustannusosakeyhtiö Tammi: Helsinki.

Joenperä, P. 2013. "No semmonen tulee mieleen, että ei oikein oo niinku tarttis olla, että me ollaan vähä niinku hyljättyjä.": Palvelutalossa asuvien ikääntyneiden käsityksiä vanhusten kaltoinkohtelusta. Jyväskylän yliopisto. Liikunta- ja terveystieteiden tiedekunta. Pro gradu –tutkielma. Viitattu 22.11.2014, <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/41788/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201306171992.pdf?sequence=1>.

Jouhtinen, M. 2012. Luonnon elvyttävä vaikutus aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö ADHD:n hoidossa Tampereen yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Psykologian Pro-gradu –tutkielma. Viitattu 2.5.2015, <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/83587/gradu05923.pdf?sequence=1>

Jämsä, K. & Manninen, E. 2000. Osaamisen tuotteistaminen sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Kela 2014. Eläkeikä lähestyy. Viitattu 3.12.2014, <http://www.kela.fi/elakeika-lahestyy>.

Kivelä, S-L. 2012. Hyviä vuosia: arvokas ja turvallinen ikääntyminen. Helsinki: Kirjapaja.

Krug, E., Dahlberg, L., Mercy, J., Zwi, A. & Lozano, R. 2005. Väkivalta ja terveys maailmassa – WHO:n raportti. Suom. E. Salomaa. Lääkärin sosiaalinen vastuu ry. Viitattu 16.9.2014, http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/42495/6/9529608993_fin.pdf.

Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvueluista 28.12.2012/980.

Luoma, M-L. & Manderbacka, C. 2008. Breaking the Taboo: Overview of research phase Finland. Stakes. Viitattu 20.11.2014, https://www.rotekreuz.at/fileadmin/user_upload/PDF/GSD/National_Report_Finland.pdf.

Luoma, M-L. & Manderbacka, C. 2009. Breaking the Taboo: Ikääntyneiden naisten kaltoinkohtelu perheissä: tunnista ja toimi!. National Institute for Health and Welfare. Viitattu 10.9.2014, <http://static.ecome.fi/upload/4802/Opas%20-%20Breaking%20the%20Taboo.pdf>.

Lähdesmäki, L. & Vornanen, L. 2009. Vanhuksen parhaaksi. Hoitaja toimintakyvyn tukijana. Helsinki: Edita.

Mankkinen, T. 2011. Turvallinen elämä ikääntyneille: Toimintaohjelma ikääntyneiden turvallisuuden parantamiseksi. Sisäasiainministeriö. Sisäasiainministeriön julkaisuja 19/2011. Viitattu 27.10.2014, www.intermin.fi/download/24903_192011.pdf.

Naistenlinja 2014. Väkivallan seuraukset. Viitattu 27.10.2014, <https://www.naistenlinja.fi/fi/julkinen/tietoa+vakivallasta/vakivallan+seuraukset/>.

National Institute on Aging 2008. Making Your Printed Health Materials Senior Friendly: Tips from the National Institute on Aging. Viitattu 21.2.2015, http://www.nia.nih.gov/sites/default/files/making_your_printed_health_materials_senior_friendly.pdf.

Nurmi, J-E., Ahonen, T., Lyytinen, H., Lyytinen, P., Pulkkinen, L. & Ruoppila, I. 2014. Ihmisen psykologinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.

Parkkunen, N. Vertio, H. & Koskinen - Ollonqvist, P. 2001. Terveystalvueluiston suunnittelun ja arvioinnin opas. Helsinki: Terveystalvueluden Edistämiskeskus.

Oulun ammattikorkeakoulu 2014. Opintojen rakenne. Sisäinen lähde. Viitattu 25.11.2014, https://oiva.oamk.fi/tietoa_opiskelusta/opintojen_suunnittelu/opintojen_rakenne/opas/koulutusohjelmat/?sivu=osaamisprofiili&lk=s2012&code=5007&id=.

Raahen seudun hyvinvointikuntayhtymä 2014. Tervetuloa Raahen seudun hyvinvointikuntayhtymän sivuille. Viitattu 10.12.2014, <http://www.ras.fi/>.

Saari, S. 2000. Kuin salama kirkkaalta taivaalta: kriisit ja niistä selviytyminen. Helsinki: Otava.

Serpola, L. 2006. Ikäihmisten kaltoinkohtelun ehkäisyprojektin loppuraportti 2003–2005. Helsinki: Suvanto.

Siukola, R. 2014. Miten puutun lähisuhdeväkivaltaan? Esimerkkinä päihde- ja mielenterveystyö. THL: Helsinki.

Sosiaali- ja terveysvirasto 2014. Lähisuhdeväkivallan ehkäisy. Viitattu 11.1.2015, <http://www.kotivakivalta.fi/>.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731.

Suvanto ry 2014. Ikääntyneisiin kohdistuva kaltoinkohtelu. Viitattu 10.9.2014, <http://www.katkeytaanet.fi/ikaantyneisiin-kohdistuva-kaltoinkohtelu/>.

THL 2014. Ikääntyneet naiset vaikenevat kokemastaan väkivallasta. Viitattu 16.9.2014, http://www.thl.fi/documents/10531/104655/AVOW_netiversio_suomi.pdf.

THL 2014. Turvakotipalvelut avautuvat myös ikääntyneille. Viitattu 8.10.2014, <http://www.thl.fi/fi/-/turvakotipalvelut-avautuvat-myos-ikaantyneille>.

Tilastokeskus 2012. Ennuste 65 vuotta täyttäneiden määrästä pienenee hieman. Viitattu 20.10.2014, http://tilastokeskus.fi/til/vaenn/2012/vaenn_2012_2012-09-28_tie_001_fi.html.

Tolonen, R. & Holm, T. 2008. Psykkisen vahingon arvioiminen. Teoksessa Santtila, P. & Weizmann-Helenius, G. (toim.) Oikeuspsykologia. Helsinki: Edita.

Vilkkä, H. & Airaksinen, T. 2004. Toiminnallinen opinnäytetyö. 1.–2. painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Vehkalahti, K. 2014. Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät. Helsinki: Finn Lectura.

LIITTEET

Liite 1: Kyselylomake

SAATEKIRJE

RAAHE 2015

Hyvä vastaanottaja,

Olemme Oulun ammattikorkeakoulun sosiaalialan opiskelijoita. Teemme opinnäyte-työnämme ikääntyneille suunnatun oppaan lähisuhdeväkivallasta ja siihen tarjolla olevasta tuesta ja avusta. Kohderyhmänä on Raahen seudun hyvinvointikuntayhtymän asiakkaat.

Toivoisimme saavamme palautetta oppaan ensimmäisestä versiosta. Palautteen anto tapahtuu oheisen kyselylomakkeen avulla. Palautteen avulla pyrimme kehittämään opasta siten, että se vastaisi paremmin Raahen seudun hyvinvointikuntayhtymän ja sen asiakkaiden tarpeisiin.

Palautelomake on palautettava 30.3.2015 mennessä sähköpostitse osoitteeseen o2rian00@students.oamk.fi

Kiitos yhteistyöstä!

Ystävällisin terveisin,

Anniina Paakkonen

Anni Rimpiläinen

Heidi Santavuori

OPPAAN ARVIOINTILOMAKE

Ympyröi mielipidettäsi parhaiten vastaava vaihtoehto.

1. OPPAAN ULKOASU ON SELKEÄ

eri mieltä 1 2 3 4 5 samaa mieltä

2. OPPAAN TEKSTI ON SUJUVAA JA HELPPOLUKUISTA

eri mieltä 1 2 3 4 5 samaa mieltä

3. OPPAAN SISÄLTÖ ON RIITTÄVÄ JA TARKOITUKSENMUKAINEN

eri mieltä 1 2 3 4 5 samaa mieltä

4. OPPAAN SISÄLLÖN ASETTELU, KAPPALEJAKO JA OTSIKOINTI ON SOPIVAA

eri mieltä 1 2 3 4 5 samaa mieltä

5. YLEISARVOSANA OPPAASTA

- 5) kiitettävä
- 4) hyvä
- 3) kohtalainen
- 2) välttävä
- 1) huono

6 . MITÄ KEHITETTÄVÄÄ OPPAASSA ON?
